

LEDETRAAD

ved

Udarbejdelsen af danske Stile

Af

B. T. Dahl

Anbefalet af Ministeriet for Kirke-
og Undervisningsvæsenet

KØBENHAVN

FORLAGT AF V. PIOS BOGHANDEL

I. COHENS BOGTRYKKERIER
- GEORG A. BACH -

1900.

For at afhjælpe Savnet af en kortfattet og prisbillig Vejledning ved skriftlige Udarbejdelser i Modersmaalet har jeg paa udtrykkelig Opfordring af *Hr. Professor Dr. phil. Kroman* til Gavn for Elever saavel ved Seminarier som ved andre højere Undervisningsanstalter udarbejdet nærværende lille »*Ledetraad*«.

København, i April 1900.

B. T. Dahl.

Første Afsnit.

Fremstillingens Form.

Som Grundkrav til al god Stil har man fra gammel Tid opstillet Udtrykkets **Rigtighed, Klarhed og Skønhed.**

Udtrykkets Rigtighed, omfattende:

- 1) **Sprogrigtighed**, der kræver, at man er i Overensstemmelse med de i vort Sprog gældende Regler for: *Retskrivning, Orddannelse, Ordbøjning* (efter Køn, Tal, Bestemthed, Grad; Tid og Maade), *Ordføjning* (∴ Sætningsleddenes og Sætningernes indbyrdes Forbindelse), *Ordenes og Sætningernes Følge*, samt *Tegnsætning*.
- 2) **Sprogrenhed**, der skyr al *unødvendig* Brug af: *fremmede Ord og Ordforbindelser, forældede Ord og Vendinger, selvlavede Ord og Nydannelser.*

Udtrykkets Klarhed og Korthed,

der, hvis ellers Fremstillingen med Lethed skal kunne tilegnes af Læseren, maa sky:

- 1) **alskens Tve- eller Flertydigheder**, fremkomne ved:
a) *uheldigt Ordvalg*, b) *Fattigdom paa Forholdsformer (Kasus)*, c) *flertydige Udvidelser*, saasom: i og for sig dobbelttydige Tillægsord, der udvide sammensatte

Navneord saaledes, at det kan være tvivlsomt, om de skulle henføres til Sætningsledens 1ste eller 2det Led, Ejefald (Genitiver), der baade kunne opfattes som Grundleds- og som Genstands-Ejefald, samt Forholdsordsled, der kunne forstaaes paa to Maader, d) *Sidestilling af sprogligt eller logisk uensartede Led*, e) *mislige Ord- og Sætningsstilling*, f) *unøjagtig Tegnsætning*.

- 2) **Overflødig Bredde** med unødvendig Brug af enslydende og enslydende Ord, Omskrivninger, selvgentagende Udtryk og Vendinger.
- 3) **Falsk Stræben efter Korthed**: Ordkarrighed.
- 4) **Begrebsforvirring og Tankevildelse**.

Udtrykkets Skønhed, omfattende:

1) **Velklang**:

- a) *Ordvelklang*, der skyldes smagfuldt Valg af Bogstaver og Stavelser og skyr Mislyd ved: Selvlyds- eller Medlydsammenstød, ved Ophobning af Ord, hvis Stavelser dels rumme samme eller væsentlig ensklingende Lyd, dels begynde eller ende paa ensartet Maade, endelig ved Brug af lutter lange eller lutter korte Ord.
- b) *Ordføjningsvelklang*, der fremkommer ved Sætningsleddenes, Sætningernes og Sætningsforbindelsernes (Sætningsrækkernes eller Sætningskædernes) »Jævnmaal« (indbyrdes harmoniske Forhold) og skyr Mangel paa Ligevægt mellem Sætningsleddenes og Sætningernes Omfang (vidtløftige Udvidelser — Indskud — Perioder).
- 2) **Værdighed og Passelighed**, der fremkommer ved, at det sproglige Udtryk (hele Fremstillingsmaaden) stemmer med Emnets Væsen, og skyr: Ordbram og Svulst, Plathed og Raahed.
- 3) **Afveksling og Liv**, der ved Fremstillingsmaadens Tankefyldte, Udtryksfuldhed, Friskhed og Varme gør

Emnet anskueligt og tiltrækkende, men selvfølgelig skyr al Jagen efter Aandrigheder og Lyst til at glimre.

Blandede Eksempler paa alskens Brud mod Udtrykkets Rigtighed, Tydelighed eller Skønhed:

Jo længere man kommer ind i Landet, aftager ogsaa Regnmængden. — En Hund er optagen og kan faas tilbage af den rette Ejer, som ellers bliver ihjelskudt, saa vidt der ikke sker Anmeldelse inden 8 Dage fra Dato. — Da to Fransk mænd som højest bydende 1703 havde forpagtet Konsumtionen i forskellige jyske Byer, vakte det stor Bekymring. — Giv dig tilfreds! Ei mægter dig Modet stærke Mand i Kamp at bøje. — Kristian den Fjerdes Søn, Fredrik, kom paa Tronen efter ham under Navnet Frederik den Tredie. — Fra Flynderes og andre Fladfisks Side vil der blive gjort Invending mod denne Lovbestemmelse. — En høj Cyklist. — Fyld forbydes at aflæsses her. — Fjendens Forfølgelse varede til langt ud paa Natten. — To firhændige Klaverspillere anbefale sig til Selskaber og Fester. — En Enke, der har været noget lignende før, ønsker Plads som Husjomfru. — Tidens Tand, som har lægt saa mange Saar, vil sikkert ogsaa engang lade Mos gro over dette. — Resterne af Australandets Beboere staa paa et meget lavt Kulturtrin, deres Levemaade ligner meget Dyrene; thi de leve nemlig af Rødder, Snegle og Slinger o. s. v., som de finde ved Kysterne. Dette Folkeslags Boliger ere yderst mangelfulde. — At lille Marie ikke var i Skole igaar, var Grunden til det daarlige Vejr. — En af Matroserne, der var oppe paa Skibets Overbygning, beskæftiget med at spule, mistede Overbalancen og styrtede ned paa Dækket. — Forfatteren arbejder paa dette Skrift siden 3 Aar. — Mandens Drab gjorde et stærkt Indtryk paa alle. — Udskrivningen foretoges længe efter Klasseinddelingen. — Det er med Hjertet som med Tænderne: man skal helst mærke, man ikke har dem. — Denne Plante (∩: Bøgen) har altsaa et Midtpunkt hos os. — Vistnok varede det en Stund, inden vor til gennemført Lovlydighed aldeles ikke gunstigt oplagte Almue adlød Loven. — Han har købt flere Sprogarbejder

af min Fader. — Søen saa saa sort ud under Indflydelse af en uhyre Masse sorte Skyer, som hævede sig sagte i Syd. — Foruden vor bedste Tak erstatte vi selvfølgelig Portoudlæg o. s. v., dersom man vil have den Godhed at mælde os mulige Tilfælde om, at De ikke kan faa denne Sæbe hos Deres Handlende. — Godtgørende Anmodninger honoreres ikke. — Esau var den første fødte og gik paa Jagt, derimod var Jakob Hyrde. — Onkelen er Fisker og driver denne Næringsvej paa de nærliggende Indsøer. — Nu bleve Tilhørerne frenetiske. Det var, som man havde bebudet, en fænomenal Sang. Det var, som man kunde vente, en pyramidal Succes. — Man kan ikke nægte andet end, at Napoleon var et stort Feltherretalent. — Den saakaldte Moskus afsondres i en Pose under Bugen hos Hunnen af den i Højasiens levende, kullede med lange Hjørnetænder i Overkæben udstyrede Moskushjort. — Den tekniske Koncert i Vejle. — Telegrafens er til stor Nytte for Menneskene og er et meget godt Samfærdselsmiddel især paa de Steder, der ligge langt fra hinanden. — Han er bleven tilbudt en god Plads som Portner. — Naar Flagermusen kommer flyvende og vil hænge sig op, tager den først fat med Tommelkloen paa Forlemmerne, men vender sig siden og kommer til at hænge i Bagpoternes Kløer; hængende paa denne Maade, træffer man ofte mange sammen. — De fæstningsagtige Bygninger minde mig om Middelalderen, da Indbyggernes indbyrdes Stridigheder tvang dem til denne Forholdsregel. — Katten faar 3 à 4 Killinger ad Gangen, hvis Øjne aabne sig efter 14 Dages Forløb og allerede 4 Uger efter kunne æde. — Denne Opera hører til en af Wagners bedste. — Ved at sætte over Grøften sprængtes mine Benklæder. — Bestillinger paa knuste Gasværkscoke modtages saavel til straks som senere Levering. — Mennesket har ti Fingre paa hver Haand, fem og tyve paa Hænder og Fødder. — Kosciuzko døde d. 15de Oktober 1817 af et Fald med Hesten og havde aldrig været gift. — To Ræve nedlagde forleden Dag en som Krybskytte berygtet Husmand. — Det fra Chodinsky-Sletten saa sørgelig berømte Kroningsbæger, hvor ca. 3000 Mennesker dræbtes for at komme i Besiddelse af samme erholdes her for 2 Kr. Stykket.

Andet Afsnit.

Fremstillingens Indhold.

Det ligger i Sagens Natur, at det sproglige Udtryk kun kan danne en Form, ikke selve Indholdet. Hertil kræves med Nødvendighed Opfindelsesevne (Omtanke) og ordnende Sans. Man har derfor fra gammel Tid med Rette skelnet mellem: A) *Opfindelsen* eller *Stofsamlingen*, der tilvejebringer Stilens (Opsættets) Indhold, og: B) *Indholdsordningen* eller *Dispositionen*, der stiller Opsættets Led i passende Forhold til hverandre.

A.

Opfindelsen eller Stofsamlingen.

Ved Indholdets Tilvejebringelse gælder det om at finde almindelige Synspunkter, hvorfra Emnerne lade sig se.

Alle skriftlige Udarbejdsers Arter kunne væsentlig henføres til en af følgende Grundformer: I) **Beskrivelser** (Skildringer), II) **Fortællinger**, III) **Drøftelser** eller **Afhandlinger**.

I. Beskrivelsen og Skildringen.

I ren Almindelighed kan Beskrivelsen siges at være en sproglig Afbildning: en »Ordtegning« (den rene Beskrivelse) eller et »Ordmaleri« (Skildringen) af en Genstand i Rummet eller af en Tilstand.

Til en god Beskrivelse af noget kræves — næst Udtrykkets Rigtighed og Klarhed — frem for alt:

- 1) **Troskab**, der nøjagtigt og fuldstændigt nævner Genstandens Kendemærker. Denne Egenskab vilde imidlertid saare let udarte til gold Opregning, hvis den ikke traadte i Forbindelse med:
- 2) **Anskuelighed** og **Liv**, der samler de mange Enkelt-heder til et Helhedsbillede, i hvilket kun det mest særtegnende (karakteristiske) medtages, saa at Læseren bliver i Stand til i sin Bevidsthed at indoptage et klart Billede af vedkommende Genstand.

Saa vel den tegnende som den malende Beskrivelses Emner kunne tilhøre:

Det livløses Omraade og være:

- a) *en Naturgenstand*, f. Eks. et Mineral, et Landskab, en Flod, en Naturtildragelse o. s. v.
- b) *en Kulturgenstand*, o: noget af den dyriske eller menneskelige Tilværelsestrang el. Kunstdrift frembragt, f. Eks. tillavede Næringsmidler, Redskaber, Industrigenstande, Bygninger, Malerier, Billedstøtter o. s. v.

Det levendes (besjælendes Omraade og høre ind under det vegetative eller animalske Liv (Planter, Dyr, Mennesker).

Beskrivelsens og Skildringens Sprogform.

Medens den *rene* Beskrivelses Sprog sjældent hæver sig i Højden, men skrider jævnt fremad og sædvanlig udtrykker sig i korte (knappe) Sætninger (»brudt Stil«), kan Skildringen, der som Kunstform dog næppe egner sig for Skolen, tilstede et mere højet, tidt retorisk udpyntet Sprog.

Da Beskrivelses- og Skildringsemnernes Tal maa siges at være næsten uendelig stort, er det vel ikke muligt at danne *Almenrammer* (»almindelige Synspunkter«), i hvilke ethvert Emne lader sig indfatte; dog kan det tilraades Lærlingen (for at han ikke skal lades aldeles hjælpeløs i

den store Mangfoldighed) at stille sig og foreløbig at svare paa visse almindelige *Selvspørgsmaal*, hvortil det opgivne Emne maatte give Anledning, saasom:

- 1) Hvorom er Talen? (Tingens Navn).
- 2) Hvor forefindes det?
- 3) Hvilke ere dets nærmeste Omgivelser?
- 4) Hvilket almindeligt Indtryk gør det paa lagtageren?
- 5) Hvorledes ser det ud i det hele og i dets enkelte Dele?
- 6) Af hvilken Masse (Stof) bestaar det?
- 7) Til hvilken Klasse er det at henføre?
- 8) Hvilke ere dets mest fremtrædende Egenskaber?
- 9) Hvorfra stammer det? (Dets Tilblivelse, Udvikling og Varighed).
- 10) Hvorledes bruges det?
- 11) Hvilket Øjemed tjener det?
- 12) Gør det Fyldest i og for sig og i Forhold til andet lignende?

Det følger af sig selv, at slige og andre *Selvspørgsmaal* ikke alle og i en bestemt Orden lade sig overføre paa ethvert Beskrivelses- eller Skildringsemne, — ligesom man vel ogsaa kan tænke sig ejendommelige Synspunkter, der ej forefindes i ovenstaaende Opregning.

Saaledes bliver der ved Beskrivelse (Skildring) af:

Et Land Spørgsmaal om:

- 1) Dets Navn.
- 2) Dets Beliggenhed, Grænser og Kyst-omfang.
- 3) Dets Størrelse og Inddeling.
- 4) Dets naturlige Beskaffenhed, omfattende: Klima (Fastlands- eller Øklima), Jordbundsforhold (Bjerg- eller Sletteland), Nedbør, Vandløb, Indsøer.
- 5) Dets Produkter.
- 6) Dets Indbyggere (Race, Næringsveje, Oplysning, Religion, Statsforfatning og Historie).

En Flod Spørgsmaal om:

- 1) Dens Navn.
- 2) Hvor den forefindes.
- 3) I hvilken Retning den løber.
- 4) dens Længde, Fald og Vandmængde.
- 5) Dens Udspring.
- 6) Selve dens Løb (om den under Vejs deler sig, optager Bifloder, udvider sig til Indsøer, danner Vandfald o. s. v.).
- 7) Dens Udløb (om den løber ud i Havet, i en Indsø, danner et Delta o. s. v.).
- 8) Beskaffenheden af dens Bredder og dens hele Udseende.
- 9) Bundens Beskaffenhed.
- 10) Dens Betydning for Handel og Vandel.

En Vulkan Spørgsmaal om:

1) Dens Navn. 2) Dens Beliggenhed og Højde. 3) Hvilket almindeligt Indtryk den gør paa lagttageren. 4) Hvorledes den ser ud i det enkelte: ved Foden, opad Skraaningerne, ved Krateret (dettes Form og Omfang). 5) Af hvilke Stenarter den er sammensat (til hvilken »Formation« den hører). 6) Dens Tilstand i Beskuelssøjeblikket (om den er i Ro eller ikke). 7) Dens nærmeste Omgivelser. 8) Dens mulige indre Forbindelse med andre Vulkaner. 9) Dens historisk kendte Udbrud.

Et Uvejr Spørgsmaal om:

1) Paa hvilket Sted. 2) Paa hvilken Aarstid. 3) Paa hvilken Tid af Døgnet (om Dagen eller om Natten). 4) Dets Art (Snestorm, Torden med Lyn og Regnfald, Stormflod og Oversvømmelse). 5) Dets Forløbere [unaturligt Mørke, trykkende Luft (Barometerfald): alt levende føler Angst og søger Ly, fjerne Lyn og Tordenskrald]. 6) Dets Udbrud, Tiltagen, Højdepunkt, Aftagen. 7) Dets Virkninger.

Et Mineral Spørgsmaal om:

1) Dets Navn og Art. 2) Dets Egenskaber (Farve, Glans, Vægtfylde, Haardhed, Smeltelighed, Brændbarhed, Sejghed o. s. v.) 3) Dets Findested og Maaden, hvorpaa det udvindes. 4) Dets Brug. 5) Dets Forskel fra andre lignende.

En Bygning (Kirke, Skole, Slot o. s. v.) Spørgsmaal om:

1) Dens Beliggenhed og nærmeste Omgivelser. 2) Af hvilket Materiale (Træ, Sten eller Metal) den er opført. 3) Dens Størrelse (Højde, Længde, Bredde). 4) Dens Ælde. 5) Dens Bygmester. 6) Dens Bygningsstil. 7) Dens Øjemed og Brugbarhed.

En Fuglerede Spørgsmaal om:

1) Hvor den forefindes [paa (i) Jorden (Lærker), paa Klipper eller i høje Træer (Rovfugle), ved Strandbredden (Vandfugle), i Buskadsler (Sangfugle), paa Tage (Storken), i Murhuller (Svaler) o. a. St.]. 2) Naar den er bygget eller fornyet. 3) Hvoraf

den er bygget [af Grene eller Kviste (Storken), Straa og Fjer (Spurven), Haar, Mos eller Uld (Sangfugle), Spyt (Salanganen), sammensyede Blade (Skrædderfuglen) o. s. v.]. 4) Dens Form. 5) Dens Øjemed.

En Plante Spørgsmaal om:

1) Til hvilken Familie, Slægt, Art den hører. 2) Dens Navn. 3) Hvor den vokser. 4) Naar den blomstrer og sætter Frugt. 5) Om den er ét- eller fleraarig. 6) Dens overjordiske Del: om den er træagtig (Blade, Grene, Krone, Stamme), buskagtig eller urteagtig. 7) Dens underjordiske Del (Mellemstok, Løg, Rod: Pæle- eller Trævlerod). 8) Dens Brug som Pryd- eller Nytteplante.

Et Dyr Spørgsmaal om:

1) Til hvilken Slægt og Art det hører. 2) Dets Navn. 3) Dets væsentlige Opholdssted (paa Jorden, i Vandet eller Luften). 4) Hvorledes det ernærer sig (plante- eller kødædende). 5) Dets Ydre (Hoved, Krop, Lemmer). 6) Dets Aandsevner (Instinkt). 7) Dets Forhold til Mennesket (om det er nyttigt eller skadeligt for Mennesket).

En Folkefest Spørgsmaal om:

1) Dens Art og nærmeste Aarsag (landlig Fest, Mindefest, Takkefest etc.). 2) Hvor den finder Sted. 3) Naar den afholdes (paa hvilken Tid af Aaret eller Døgnet). 4) Trufne Forberedelser (Opførelse af Æreporte, Festtribuner, Talerstole og alskens Udpyntning). 5) Festens Begyndelse, Forløb og Afslutning. 6) Dens nærmere og fjernere Virkninger.

Naar Beskrivelsen eller Skildringen rummer flere Led (Dobbeltemner), fremkommer:

Den beskrivende eller skildrende Sammenligning (Parallel), der efter visse Sammenligningspunkter jævnholder (sammenstillen) vedkommende Leds

(Sammenligningsleddenes) indbyrdes Overensstemmelser eller Forskelligheder.

Krævedes der saaledes:

En Sammenligning mellem Skibe (Fartøjer) og Vogne, vilde

Overensstemmelsen mellem begge vise sig deri, at de

- 1) kunne tjene som *Befordringsmidler* for Personer, Kvæg og Fragtgods,
- 2) kunne være *gjorte af samme Stof* (sædvanlig Træ eller Metal),
- 3) *lade sig inddele i forskellige Arter*
 - a) efter den fremdrivende Kraft (levende Væsners Arbejdskraft, Dampkraft, Elektricitet),
 - b) efter deres *Øjemed* og deraf betingede Bygning, idet de enten kunne tjene til Nytte eller være Luksusgenstande.

Forskellen mellem begge viser sig:

- 1) *med Hensyn til det Omraade (Element)*, hvori de færdes (Skibet i Vandet, Vognen paa Landjorden),
- 2) *med Hensyn til Drivkraften og de denne tjene Midler* (bortset fra Kræfter som Damp og Elektricitet maa Skibet saaledes væsentlig siges at drives fremad ved Kraften: Vind, og Midlerne: Aarer og Sejl, Vognen derimod ved: Trækkraft og Hjul),
- 3) *i de enkelte Deles Brug og Navne*: Ved Skibet taler man saaledes om: Skrog, Dæk, Rigning, Master etc., ved Vognen om: Fading, Vognstang, Fjedre, Hjul etc.

En Sammenligning mellem Hesten og Æselet.

Overensstemmelser mellem begge:

- 1) De høre til de énhovede Pattedyr. 2) Deres Legemsbygning er slank (lang, sammentrykt Hals, høje Ben). 3) Deres korte, tætte Haarklædning. 4) De have samme Forsvarsvaaben (Hovene). 5) De kunne som tømmede bruges til Ridning og

som Lastdyr. 6) De kunne opnaa omtrent samme Alder. 7) Deres Skind yder stærkt Læder etc.

Forskelligheder:

- 1) Æselet er sædvanlig mindre end Hesten, har længere Æren, en dusket Hale, en sort Stribe over Ryggen. 2) Æselet skryder, Hesten vrinsker. 3) Hesten udmærker sig især ved Hurtighed, Troskab og Lydighed, Æselet er langsommere og nøjsommere, men lunefuldt og stædigt. 4) Hestens Farve, Størrelse og Race er mere afvekslende end Æselets o. s. v.

Af ovenstaaende Eksempler vil det ses, at Beskrivelsen og Skildringen (for ikke at skulle synke ned til at blive henholdsvis golde Opregninger af Kendemærker eller taagede Stemningsbilleder) i mange Tilfælde nødes til at optage i sig et Bevægelses- eller Tidsmoment. Saaledes er da Vejen banet til:

II. Fortællingen,

der er en sproglig Fremstilling af virkelige eller tænkte (opdigtede) Tildragelser i deres Tidsfølge og indre Sammenhæng.

I Fortællingen, som altsaa væsentlig tager Sigte paa de Ændringer, Genstanden undergaar i *Tidens Løb*, skelnes følgende 4 Trin: Tildragelsens Ophav, Udvikling, Afslutning og Virkninger.

En god Fortællings nødvendige Egenskaber ere:

- 1) **Tydelighed**, der iagttager Enkelt-Tildragelsernes Tidsfølge, lader det mindre væsentlige (Bitildragelser og Episoder) træde tilbage for Hovedsagen og udskiller alt uvedkommende (Tydelighedshensynet medfører saaledes en vis Korthed, der medtager hverken mer eller mindre end det, der er nødvendigt).

- 2) **Sandhed**, som bestaar i Fremstillingens fulde Overensstemmelse enten med den virkelige Tildragelse [ud-

vortes (faktisk) Sandhed: Kendsgernings-Sandhed] eller med den tænkte Tildragelse [indre (psykologisk) Sandhed: Sandsynlighed, Troværdighed].

3) **Friskhed og Liv**, der, baaren af Fortællerens levende Interesse for Emnet, er i Stand til at rive Læseren med og lade ham føle sig paa en Maade som Deltager i den fortalte Handling.

Fortællingens Sprogform. Af Sprogmidler, der tjene til yderligere at fremhæve Fortællingens »Handlings-Billede«, kan — foruden en let, flydende »Stil« (Fortællingen maa helst sky lange og knudrede Sætningskæder) og jævnligere Brug af Udsagns- end af Tillægsordet — nævnes: paa passende Steder indskudte Overgange til fortællende Nutid (historisk Præsens) samt Indførelse af de handlende Personers egne Ord (ordret Anførelse).

Hvad enten (Fortællings-) Emnet nu er noget virkeligt (faktisk, historisk) eller noget tænkt (fingeret, opdigtet), bliver Fortællingens Plan væsentlig den samme og giver Anledning til følgende Selvspørgsmaal:

1) Hvorom er Talen? 2) Hvor er eller tænkes Handlingen at være foregaaet? 3) Naar har den tildraget sig? 4) Dens nærmere eller fjærnere Aarsager? 5) Under hvilke Forhold er den foregaaet? 6) Hvorledes er den begyndt? 7) Hvorledes har den udviklet sig? 8) Hvilken Afslutning har den faaet? 9) Hvilke Virkninger har den øvet?

Som Eksempler paa Stofsamlinger til Fortællings-emner hidsættes:

En Rejse:

1) De Forhold, hvorunder den forberedtes og fandt Sted: Tid (Aarstid, Tid paa Døgnet), Vejrlig (i Solskin eller i Uvejr), om man rejste alene eller med Ledsagere etc. 2) Dens Øjemed (Forretnings- eller Lystrejse). 3) Vejen, ad hvilken eller

Maaden, hvorpaa den foretoges [til Lands (gaaende, ridende eller kørende) eller til Søs (Rofartøj, Sejl- eller Dampskib)]. 4) Hvad der skete under Vejs (alskens Naturtildragelser og mulige Oplevelser). 5) Ankomsten til Bestemmelsesstedet og Beskrivelse af dette. 6) Angivelse af Opholdets Længde. 7) Opbruddet og Hjemfærden. 8) Rejsens mulige Udbytte.

En Krig:

1) De krigsførende Magters Tilstand før Krigens Udbrud. 2) Krigens nærmeste Anledning (der kan være af religiøs eller politisk Natur, skyldes Enkeltmands Lune eller Raceforskel). 3) Rustninger paa begge Sider. 4) Mislykket Mægling. 5) Krigens Udbrud: Naar? Hvor? 6) Mulige allierede paa den ene eller paa begge Sider. 7) De Land- eller Søslag, der betegne Krigens Gang. 8) De væsentligste Hærførere og deres Taktik. 9) Krigens Varighed. 10) Fredsunderhandlinger og Fredsvilkaar. 11) Krigens politiske og sociale Følger.

Et Levnedsløb:

1) Vedkommendes Byrd (hans Forældre og nærmeste Slægt). 2) Fødested, Fødselsaar og Fødselsdag. 3) Udvortes og ydre Fremtræden. 4) Karakter (Sjælepræg). 5) Opdragelse og Uddannelse. 6) Manddomstid og Virken: i det offentlige Liv og i Privatlivet. 7) Sygdom og Død. 8) Jordfæstelse. 9) Eftermæle.

Som Eksempel paa fortællende Sammenligninger (Paralleler) hidsættes:

En Sammenligning mellem C. Marius og L. Corn. Sulla.

Forskelligheder:

1) *Deres Byrd, Opdragelse og Undervisning:* Plebejeren C. Marius (f. 156 f. Kr.) ubøielig og barsk, fremmed for al højere Dannelse. — Patricieren Sulla (f. 138 f. Kr.) smidig og bereg-

nende, med aaben Sans for Videnskab og Kunst, men Tilbøjelighed til alskens Udskejelser.

II) Deres Livsbaner og Virken:

a) *som Krigere*: Marius en udpræget Soldatnatur, der udfolder sig umiddelbart i Kampens Larm; Sulla, en mere middelbar Natur, der først efterhaanden udvikler sig til Krieger.

b) *som Embedsmænd*: For Marius som »homo novus« er Embedsvejen trang og banes først efter hans Giftermaal med Jul. Cæsars Tante Julia; for Patricieren Sulla er Embedsvejen jævnt baanet.

c) *som Politikere*: Marius føler sig efter sit hele Tænkesæt kaldet til at være Almuens Talsmand, men gør Fiasko som Statsmand (100); Sulla gaar som Aristokrat ud paa at værne om de stores Rettigheder og søger at knuse Demokratiet ved at støtte Senatets Magt.

III) Deres Død:

Marius dør 86 f. Kr., faa Dage efter Opnaelsen af sit 7de Konsulat; hans Aske strøs af Sulla i Floden Anio. — Sulla dør 78 f. Kr. som Privatmand; hans Lig bliver under Udfoldning af stor Pragt brændt paa Marsmarken, og Asken bliver bisat ved Siden af Kongernes.

Overensstemmelser:

- 1) Begge vare i Besiddelse af fremragende Feltheredygtighed.
- 2) Begge fjernede med den hensynsløseste Grusomhed enhver Hindring for deres umættelige Ærgerrighed.
- 3) Begge vare hengivne til alskens Overtro.
- 4) Begge nøde i levende Live hidtil i Rom ukendte Æresbevisninger og opnaede Værdigheder, der syntes at skulle varsle en ny Tingenes Orden, men dog ikke fik nogen varig Indflydelse paa Romerstatens Forfatning.

III. Afhandlingen

er en drøftende (ræsonnerende) Fremstilling og Udvikling af et opgivet Emne, der enten kan være af beskrivende (skildrende) og fortællende Art eller tilhøre Forstillingens,

Tankens Rige (en Erfaringsætning, et Ordsprog eller Begrebsnavn).

Saaledes fremkomme da henholdsvis *Tingsafhandlinger*, nærmest svarende til: »bundne Opgaver« og *Begrebsafhandlinger*, nærmest svarende til: »frie Opgaver«.

Saa vel »bundne« som »frie« Afhandlinger udkræve hos den skrivende, foruden omhyggelig lagttagelsesevne og Virkelighedssans, en levende Forestillingsevne (Indbildningskraft), men fremfor alt en klar Tanke, der er i Stand til skarpt at skelne mellem Tingens eller Begrebets væsentlige og uvæsentlige Kendemærker, mellem Aarsag (Grund) og Virkning (Følge), mellem det betingende og det betingede o. s. v., samt mægter at fremstille det hele paa en overskuelig og let fattelig Maade.

At danne Almenrammer for alle Slags Afhandlings-Emner lader sig vel næppe gøre. Dog vil man ogsaa her kunne finde nogen Hjælp i følgende fra gamle Dage opstillede almindelige Begreber som *Holdepunkter*:

- 1) *Ordtydning*, der tidt søger tilbage til Ordets Ophav (Etymologi).
- 2) *Indholdstydning*, (Definition, Begrebsbestemmelse).
- 3) Angivelse af *Tingens eller Begrebets Slægt og Art*.
- 4) *Opregning* af Tingens eller Begrebets enkelte Led.
- 5) Paavisning af Aarsag (Grund) og Virkning (Følge).
- 6) Angivelse af de ledsagende Omstændigheder og Forhold.
- 7) Sammenligning med andet ligt, uligt eller modsat.
- 8) Jævnlig Fremførelse af oplysende Eksempler og Vidnesbyrd.

Afhandlingens Sprogform.

Den drøftende Fremstillings »Forstandsstil« lægger ikke særlig Vægt paa Udtrykkets Skønhed, men des mere paa gennemsigtig Klarhed og Forstaaelighed og paa en skarp Skelnen mellem det side-, over- og underordnede. Man har derfor ikke uden Føje kaldt den rette Brug af side- og underordnede Bindeord samt harmonisk Sætnings-Sammenkædning en god Afhandlings sproglige Særkender.

Paa Grundlag heraf hidsættes nogle Eksempler paa, hvorledes man i forskellige Tilfælde kan bære sig ad ved Stofsamlingen til enkelte eller dobbelte Afhandlings-Emer som:

Krudtets Opfindelse og dets Betydning:

1) Hvorfor består det? (de forskellige Slags mer eller mindre krudtlignende Sprængstoffer). 2) Hvorledes tilvirkes det? 3) Naar, hvor og af hvem er det opfundet? 4) Hvilke ere dets mest fremtrædende Egenskaber? 5) Hvortil bruges det? (til Skydning eller Sprængning). 6) Hvilke Virkninger har det øvet? [forkortet Krigene, ændret Samfundsforholdene (Ridderskabets Tilintetgørelse)]. 7) Kan det siges at have gjort mere Skade end Gavn?

Instinktet:

1) Ordets Oprindelse (eg. Ophidselse, Tilskyndelse) og Oversættelse (Naturdrift). 2) Hvad man forstaar derved. 3) Hos hvilke Væsener (især hos Dyr, spæde Børn og Naturmennesker) det findes. 4) Dets væsentligste Egenskaber (medfødt, uvilkaarligt, blindt, uforanderligt). 5) Hvilken Nytte det gør (det træder i Stedet for Erkendelse og Tænkning). 6) Hvori det adskiller sig fra den menneskelige Forstand (det kan ikke føre til Selvbevidsthed og Selvobjektivering. For øvrigt er Grænsen mellem Instinkt og Forstand i mange enkelte Tilfælde flydende).

Overdaadighed og dens Følger:

1) Hvori denne Fejl (Last) består. 2) Dens mulige Aarsager (Efterlignelseslyst, Forfængelighed, Sanselighed, Egoisme o. s. v.) 3) Dens forskellige Fremtrædelsesmaader (Umaadelighed i Mad og Drikke, Vellyst, Pragtsyge etc.). 4) Dens skadelige Følger for den enkelte og for Samfundet. 5) Dens gavnlige Virkninger (den kan fremme Pengeomsætningen, skaffe mange Mennesker Arbejde, udvikle Opfindsomheden og vække Sansen for det skønne). 6) Mulig undskyldende Omstændigheder for Overdaadighed (daarlig Opdragelse, slette Omgivelser). 7) Sam-

menstilling med dens Modsætning: Nøjsomhed (hvis Udskejelser er: Gerrighed). 8) Hvorledes Overdaadighed bedst forebygges (samvittighedsfuld Opdragelse, der kan bidrage til at fremme Kærlighed til Hjemmet og vække religiøs Sans).

Taknemmelighed:

1) Hvori denne Dyd består. 2) Giverens Pligter (at give med Glæde, ikke at gøre sig til af sin Gave og ikke kræve Gengæld). 3) Modtagerens Pligter (at modtage uden at føle sig saaret, at være rede til at gøre Gengæld uden derved at mene at kunne betale fuldt ud). 4) Taknemmelighedens Genstande (Forældre, Foresatte, Fædrelandet, Gud). 5) Dens forskellige Ytringsmaader (i Gerning, Ord eller Tanke). 6) Om den kan læres (i Barndomstiden og i Livets Skole, naar man har faaet Øjet opladt for Utaknemmelighedens Hæslighed).

Arbejdet og dets Velsignelse:

1) Menneskets almindelige Arbejdspligt (»i dit Ansigts Sved skal du æde dit Brød«). 2) Arbejdets Arter (Legems- og Aandsarbejde). 3) Legemsarbejdets gavnlige Virkninger (det styrker Legemet, kan yde os dagligt Brød, opleve vort Sind, saa at vi kunne finde Glæde i den efter Arbejdet følgende Hvile, og det kan skaffe os vore Medmenneskers Agtelse). 4) Overanstrengt Legemsarbejdes skadelige Virkninger (Sygdom, Nød og Livslede). 5) Aandsarbejdets gavnlige Virkninger (det skærper og danner vor Forstand, adler vort Sind og staalsætter vor Vilje; det kan virke oplivende, bane os Vej til udvortes Velvære og skaffe os Ære og Anseelse). 6) Overanstrengt Aandsarbejdes skadelige Virkninger (nedbrudt Helbred, Selvforgudelse og Hovmod). 7) Skal et Arbejde (legemligt eller aandeligt) blive os til sand Velsignelse, maa det: have et bestemt Maal (et ørkesløst Arbejde kan vanskelig blive Arbejderen til Velsignelse), udføres med Samvittighedsfuldhed og Lyst og ikke udelukkende have mulig Løn for Øje; endelig maa man, efter Arbejdets lykkelige Fuldendelse, ikke tillægge sig selv, men Gud hele Æren.

Erindring og Haab:

Forskelligheder:

1) Erindringen hører vel nærmest ind under Erkendelsens, Haabet under Følelsens Omraade. 2) Den tilbage pegende Erindrings Omfang staar i ligefremt Forhold til Menneskets voksende Alder (∴ jo ældre man bliver, des flere Erindringer har man at opvise); det fremad pegende Haabs Omfang staar i omvendt Forhold til Menneskets voksende Alder [∴ jo ældre man bliver des færre (timelige) Forhaabninger kan man nære]. 3) Erindringen er en Ihukommelse af fortidige Goder eller Onder, Haabet peger hen mod kommende Goder og Glæder.

Overensstemmelser:

1) Begge kunne tjene til at højne vor Glæde over Nuets (Erindringen ved at henvende Tanken paa nyde Glæder og overstandne Sorger, Haabet ved at love os kommende Glæder og Goder). 2) Begge kunne øge vor Arbejdskraft og styrke os til at gaa Fremtiden i Møde (Erindringen ved at pege tilbage paa ihærdig Stræben, der har faaet et godt Udfald, Haabet ved at aabne os lyse Udsigter og fylde os med nødvendig Selvtillid). 3) Begge kunne trøste os under alskens Lidelser og i Dødens Stund (Erindringen ved at vise os Sorger, der have vendt sig til Glæde, og ved at henpege til et vel anvendt Liv, Haabet ved at aabne Mulighed for, at vore Lidelser kunne faa Ende og ved at lade os skimte hinsidige Glæder). 4) Begge kunne friste os til i utilbørlig Grad at se bort fra Øjeblikkets Virkelighedskrav, saa at vi enten fortabe os i Erindringens Fortidsdrømme eller bygge Haabets Luftslotte.

B.

Indholdsordningen eller Dispositionen.

Skal det ved »Opfindelsen« indsamlede Stof ikke virke overvældende i Stedet for klarende, maa Opsættets (Udarbejdelsens) enkelte Dele staa i et harmonisk (passende) Forhold til hverandre. Hertil hjælper en god Disposition, hvis nødvendige Egenskaber ere:

- 1) **Sandhed**, der vælger de for vedkommende Emne passende Synspunkter: ser Emnet i det rette Lys.
- 2) **Fuldstændighed**, der udtømmer Emnets Indhold og ikke udelader noget væsentligt.
- 3) **Klarhed og Overskuelighed**, der samler og sideordner det ensartede og sammenhørende, skarpt adskiller det uensartede eller modsatte, underordner det mindre væsentlige under det væsentligere, udskiller det uvedkommende, — kort sagt ordner det hele saaledes, at Fremstillingen bliver let opfattelig.

Indholdsordningens Hoveddele ere:

A) *Indledningen*, hvortil stundom kan knyttes en »Overgang«, B) *Udførelsen* eller *Afhandlingen*, stundom efterfulgt af en »Overgang« til: C) *Slutningen*.

A) Indledningen,

hvis almindelige Øjemed er at henvende Læserens Opmærksomhed paa Emnet og at angive det Stede, hvorfra man vil have Emnet set, kan have et højst mangfoldigt Indhold, der lemper sig efter Opgavens Art. Saaledes kunne Opgaver af beskrivende (skildrende) Art i mange Tilfælde passende indledes med en Henviisning til den nærmest højere Slægt, Opgaver af fortællende Art med

en Redegørelse for det, der ligger forud for den i Emnet angivne Tildragelse. Ved de saa kaldte Begrebs-Opgaver lader Indledningen sig derimod næppe bestemme i ren Almindelighed: den kan saaledes, efter Omstændighederne, snart bestaa i en Ordtydning eller i en etymologisk Bemærkning, snart være en Omskrivning af et dunkelt eller billedligt Udtryk, snart antyde de Vanskeligheder, Emnets Behandling stiller, snart gaa ud fra en Tanke, der staar i Modsætning til den i Opgaven liggende, snart bestaa i et vel valgt Citat, en træffende Anekdote o. s. v.

Som Krav, der maa stilles til en god Indledning, kunne nævnes:

1) Den maa staa i naturligt Forhold til og jævnt gaa over i Afhandlingen, hvorefter følger, at den hverken maa indeholde uvedkommende Ting, være søgt, svæve i ubestemt Almindelighed, være trivial (hverdagsagtig) eller begynde for langt ude. 2) Den skal forberede hele Stilen, ikke en Del af denne. 3) Den maa ikke forudsætte hos Læseren fuld Kendskab til Emnet. 4) Der maa ikke være flere Indledninger. 5) Den maa nødvendig begynde med en Gentagelse af eller Henvisning til Overskriften. 6) Den maa hverken være for lang eller for kort.

Anm. Stundom kan, ved almenkendte Emner, Indledningen helt udelades og Læseren føres midt ind i Sagen.

B) Udførelsen eller Afhandlingen,

der udgør Stilens egentlige Kerne, sysler væsentlig med:

- I. Drøftelsen af det opstillede Emnes Væsen, γ : *Definitionen*, Begrebsbestemmelsen,
- II. *Inddelingen*,
- III. *Begrundelsen* af og *Bevisførelsen* for eller *Gendrivelsen* af det i Opgaven liggende eller om den udviklede Medens System med Indledningen var af friere Natur, er Arbejdet med Ordningen af selve Stoffet mere

bundent, og her gælder det, ved Siden af den nødvendige Sagkundskab, paa ethvert Punkt at være i fuld Overensstemmelse med Tænkningens Grundlove.

Anm. Ved *Inddelingen*, der paa en Maade kunde kaldes hele Behandlingens Skelet, agte man paa:

- 1) at der vælges sande, væsentlige og passende Synspunkter (Inddelingsgrunde) for Stoffets Fordeling, 2) at det ensartede samles og det uensartede eller modsatte adskilles, 3) at hver Slægt (γ : det overordnede) spaltes i sine væsentlige Arter (γ : det underordnede), 4) at de sideordnede Led og Grupper (Slægter, Arter og Underarter) udelukke hverandre, γ : ikke falde ind under samme Overbegreb, 5) at intet overflødig eller uvedkommende medtages, 6) at intet væsentligt udelades, 7) at de sideordnede Grupperes Omfang er nogenlunde ensartet, 8) at Inddelingshelet danner en jævnt stigende eller dalende Række uden Spring, 9) at Inddelingen ikke er for smaalig eller pedantisk.

Man paavise og rette Fejlene i efterstaaende Definitioner, Inddelinger, Slutninger og Bevisførelser:

En Cirkel er en i sig selv tilbage løbende krum Linie. — En Spore er et Redskab, man bruger ved Ridning. — Et Ud-sagnsord er et Ord, hvorved der udtrykkes en Tid. — En Flagermus er et insektædende Dyr med Vinger. — Ved et Steds Klima forstaar man de Forandringer, som kunne mærkes af vore Sanser. — En Skov er en Samling Træer, der ere saa høje, at en fuldvoksen Mand kan gaa oprejst inde under dem. — Mennesket er et Fornuftsvæsen med hvid Ansigtssfarve. — Venskab er et mellem Mennesker knyttet, i Følelsen af gensidig, væsentlig uselvsk Kærlighed grundet Forhold, der tidt faar en brat Ende for at forvandles til glødende Had. — Mennesket er et tobenet Dyr, der nyser og spytter. — Retfærdig er en Handling, til hvilken man er beføjet. — Tiltro er den Tillid, man har til nogen. — Rette Linier ere saadanne, som ej ere krumme. — Et Menneske er et tobenet Dyr uden Fjer. — Cirkelen er hverken en Oval eller et Kvadrat. — Historie

er en Begivenhed, men en saadan, som er fjernet fra vor Tidsalder. — At fortie er, naar man ikke siger noget af det, som man ved. — Bagvadskelse er, naar en ingen Ting har gjort, og saa gaar hen og fortæller det. — Til de store Fiskearter høre: Hajer, Stører og Hvaler. — Skoler kunne være: Latinskoler, Realskoler og Danseskoler. — Rovdyr inddeles i: Løver, Tigre, Saalegængere, Ulve, Taagængere og Sjakaler. — Sprogets Ord kunne inddeles i: Navneord, Tillægsord, paapegende Stedord, Biord... — Lege inddeles i: de behagelige og de nyttige. — Mønter kunne være: Guld-, Sølv-, Kobber- samt inden- og udenlandske Mønter. — Mennesker inddeles i: Oldinger, Rødhuder, Grosserere og Asiatere. — Da Jorden er beboet, maa Planeterne ogsaa være beboede. — Eftersom vi Mennesker kunne gøre Brug af de fleste jordiske Ting, er alt skabt for vor Skyld. — Min Fætter er uden Kundskaber kommet frem i Verden, saa behøver heller ikke jeg at lære stort for at svinge mig i Vejret. — Da et Menneske ikke maa berøve sig, hvad han ikke har givet sig selv, er Selvmord utilladeligt. — Dette Menneske har hidtil ført en ulastelig Vandel; han kan derfor ikke have begaaet den Forbrydelse, for hvilken han sigtes. — Et Folk vil aldrig kunne gøre den rette Brug af Friheden, fordi det aldrig kan blive modent til Friheden. — Hvor der er de færreste Fornødenheder, der er den fuldkomneste Lykke. — Menneskets Sjæl er uforgængelig; thi den er udødelig. — Man skal ej forkorte sit Liv, eftersom man bør søge at bevare det. — Menneskene have et Legeme; altsaa ere de dødelige. — Da mange Folkeslag have misbrugt Friheden, ere frie Statsforfatninger skadelige. — Dette Digtværk har fundet mange Læsere; altsaa har det sand æstetisk Værd.

C) Slutningen,

hvis almindelige Øjemed det er harmonisk at afrunde Opgavens hele Behandling, kan efter Omstændighederne (c): efter Emnernes Natur) have et højst mangfoldigt

Indhold: Den kan saaledes enten samle de fremstillede Hovedpunkter ligesom i eet Brændpunkt eller henvise til Forhold, der staa i Samklang med eller i Modsætning til det i den egentlige Afhandling fremførte, eller indeholde en praktisk Anvendelse af det udviklede, en Formaning til, muligvis en Advarsel mod at følge de i Afhandlingen opstillede Forskrifter eller Levereregler, en Indskrænkning, en Berigtigelse, et Citat o. s. v.

Som Krav, der maa stilles til en god Slutning, kunne nævnes:

1) Den maa staa i et naturligt (organisk) Forhold til det foregaaende, ikke være et tilfældigt Tillæg. 2) Den maa vedrøre hele den foregaaende Udvikling, ikke en Del af denne. 3) Den maa ikke indeholde en hel fremmed eller uvedkommende Tanke, der vilde kræve en særlig Udvikling. 4) Den maa hverken være søgt eller hverdagsagtig (triviel). 5) Den maa danne en virkelig Afslutning, der enten indeholder et samlende Tilbageblik eller ser Emnet som Led i en større Helhed. 6) Den maa være kort (maaske helst kortere end Indledningen) og kærnefuld.

Indholdsordninger (Dispositioner).

1.

Hvorfor er Vejret et saa almindeligt Samtaleemne?

Incl. At Naturen øver stor Indflydelse paa os Mennesker, føle vi daglig; men at Vejrliget dog ikke kan siges i enhver Henseende at være afgørende for Menneskelivet, vil skønnes af de forskellige Grunde til, at man ofrer Vejret saa mange Ord. Disse Grunde kunne blandt andet være:

- Udf.**
- 1) Helbredshensyn (godt Vejrlig kan virke opmuntrende og lægende, ondt Vejr kan nedtrykke og volde alskens Sygdomme).
 - 2) økonomiske Hensyn (Vejret kan være væsentligt for: Landboere, Handelsmænd, Haandværkere etc., kort sagt for enhver Husstand),
 - 3) videnskabelige Hensyn (Meteorologien),
 - 4) Hensyn til Krigsforetagender, alskens Idrætter og Naturnydelser (Skovture, Skøjteløb etc.).
 - 5) manglende Samtaleemner (til at dølge: Forlegenhed, Aandsarmod, Ørkesløshed . . .)

Slutn. Kun forsaavidt som Vejr-Samtaler føres under virkelig betydningsfulde Hensyn, kunne de have deres Berettigelse; ellers maa de som al' overflødig Tale (Snak »hen i Vejr og Vind«) skyes.

2.

Skoves Betydning for et Land.

Incl. Lige over for den hensynsløse Hærgning af Skove, der mange Steder har gjort og vel endnu gør sig gældende, vil det maaske være formaalstjenligt at fremhæve den store Betydning, Skove kunne have for et Land.

- Udf.**
- A) i **klimatisk Henseende**, idet de tjene til
- 1) at rense Luften ved at forbruge den for Mennesket skadelige Kulsyre og uddunste den for Mennesket gavnlige Ilt,
 - 2) at fremkaldre og holde paa Nedbøren (Sne, Hagel, Regn), som de lidt efter lidt afgive ved Fordampning,
 - 3) at virke mildnende ved at afgive Læbælte mod Stormens Magt.

B) i **økonomisk Henseende** (o: for Handel og Vandel), idet de:

- 1) afgive nyttige Produkter. Fortidens Skove (Skovmoserne) yde os saaledes: Kul og Tørv, Nutidens: Brændsels- og Byggemateriale,
- 2) skaffe mange Mennesker [Tømrere, Snedkere . . .] Arbejde,
- 3) øge Nationalvelstanden ved Tømmerudførsel og Beplantning af Heder og Moser.

C) i **Retning af Forskønnelse**, idet de frembringe Afveksling i Landskabet [de forskellige Træsarter — Kildevæld — rislende Bække — Skovsøer . . .] og give en stor Mængde Planter og Dyr Ly.

Slutn. Kunne Skove altsaa baade yde stor Nytte og mange Glæder, maa det være saavel Enkeltmands som Regeringens Pligt paa enhver Maade at vække Sans for alskens Træplantning og for Fredning af de Skove, der alt findes i et Land.

3.

Agerdyrkingen som Kulturens Begyndelse.

Incl. I de allerældste Tider levede Mennesket, paa Dyrenes Vis, kun af det, Naturen umiddelbart ydede ham (Jagt og Fiskeri); men allerede meget tidlig vaagnede Trangen til ogsaa at udnytte de i Jorden slumrende Kræfter.

- Udf.** Saaledes fremkom da Agerdyrkningen, der har øvet en særdeles væsentlig, baade materiel og aandelig Indflydelse paa hele Menneskeheden's Udvikling, idet den har:
- 1) afløst det vildt omstrefjende Nomade- og Jægerliv og henvist Menneskene til faste Boliger,
 - 2) samlet Menneskene til mindre eller større Samfund og saaledes omdannet Horder til Folk,
 - 3) udvidet Kendskabet til Naturen, idet Menneskene lærte at agte paa de skiftende Aarstider og at lempe deres Virksomhed derefter,
 - 4) øget Næringsvejenes Tal, medført et voksende Samkvem og saaledes banet Vej for Handel og Industri,
 - 5) indvirket mildnende paa Menneskenes Sind ved at vække Sansen for Hjemmets Hygge og i det hele for Fredens Sysler [Agerdyrkeren lærte at indse Fordelen ved at tæmme Dyr og tage dem i sin Tjeneste i Stedet for at fælde dem],
 - 6) muliggjort en mere lovbunden Samfundsorden, i hvilken Kunst og Videnskab omsider skulde finde Ly.

Sluta. Endnu den Dag i Dag er Jordens Dyrkning en højst væsentlig Betingelse saavel for den enkeltes som for hele Statens Trivsel. Hvad Under derfor, at Grækernes Gudelære tillagde Agerdyrkningen guddommeligt Ophav (Demeter)?

4.

Hvor vidt kan et Lands Naturforhold siges at betinge Kulturudviklingen?

Indl. At Natur og Kultur ikke ere hinanden udelukkende Modsætninger, men tværtimod staa i en vis indbyrdes Sammenhæng, vil skønnes ved at agte paa

Udf. A) **De ydre Betingelser for Kulturudvikling**, som ere:

I. *vedkommende Lands Beliggenhed*

- a) i det kolde Bælte (Syd- el. Nord-Polarlandene), hvor Kulden kan være Hindring for Kulturudviklingen,
- b) i det hede Bælte (under Ækvator), hvor Heden kan være Hindring for Kulturudviklingen,
- c) i det tempererede Bælte, hvor der kan være gode Betingelser for en livlig Kulturudvikling, som dog atter afhænger af

II. *vedkommende Lands naturlige Beskaffenhed:*

- a) om det er et Bjergland: Bjergenes mulige Rigdom paa Kul el. ædle Metaller (Bjergværksdrift, alskens Industri og Fabriksvirksomhed),
- b) om det er et Sletteland: ufrugtbart (Heder, Ørkener) eller frodigt (Agerdyrkning, Kvægavl),
- c) om det har stort Kystomfang og Rigdom paa sejlbare Floder eller paa Indsøer: i saa Fald Mulighed for Sejlads, Fiskeri og livligt Samkvem med Nabofolk.

B) **De indre Betingelser for Kulturudvikling**, som ere vedkommende Folks

- a) Evne til at gøre Brug af A); her kan nævnes Kulturfolkernes mer eller mindre udviklede praktiske Sans i Modsætning til flere Naturfolks Stillestaen (Stagneren),
- b) Villie til at gøre Brug af A): (Nordamerikanerne i Modsætning til Kineserne) og deres til Dels af B) a) betingede:
- c) Samfundsordning og Statsforfatning: det frie England i Modsætning f. Eks. til Rusland; Grækenland under Tyrkerne etc.

Sluta. At den enkeltes saavel som hele Folkets Karakter til en vis Grad er en Afspejling af Naturforholdene, maa vel anses for en Kendsgerning, der dog tilsteder mangan Undtagelse. I det hele: Er end Mennesket i legemlig Henseende væsentlig et Naturprodukt, saa er hans Aand i Stand til at gøre ham til Naturens Herre.

Luftskibet.

Incl. Den i Mennesket nedlagte »Opdrift« til ikke alene aandeligt, men ogsaa rent legemligt forstaaet at svinge sig op mod det høje har lige siden Daidalos's Dage givet sig Udslag dels i hidtil væsentlig mislykkede Forsøg paa at konstruere alskens Flyvemaskiner, dels i Opfindelsen af »Luftskibet«.

Udf. I) **Luftsejladseres Mulighed**, beroende paa, at man har fundet Emner [ophedet Luft, Stenkulsgas, Brint] af mindre Vægtfylde end den atmosfæriske Luft.

II) Luftskibets Grundformer:

a) Montgolfièren [opfundet i Slutningen af 18de Aarh. af Brødrene Montgolfier], hvis Bærekraft er en ved Ophedning frembragt Luftfortyndelse [M. bestaar af en fornedet aaben Ballon, under hvilken er ophængt en ringformig Gondol med en Aabning i Midten, hvor den Rist er anbragt, paa hvilken det luftfortyndende Baal brænder].

b) Charlièren el. Aërostaten [opfundet i Slutn. af 18de Aarh. af Prof. Charles], hvis Bærekraft er den Ballonen fyldende Brint el. Stenkulsgas. [Under den lukkede Ballon er i Snore ophængt en let Gondol til Luftskipperen, hvortil kommer: Ballast — Anker — Faldskærm].

III) Luftskibets Brug:

a) i Naturvidenskabernes (særlig Meteorologiens) Tjeneste ved Studiet af magnetiske og elektriske Forhold i højere Luftegne, Loven for Varmens Aftagen med Højden, Luftens Fugtighedstilstand og Sammensætning, Vindforholdene i de forskellige Luftlag etc.

b) i Krigens Tjeneste til Udspejdnig af Fjendens Bevægelser og Arbejder i Terrainet, til Rapportmeddelelser samt muligvis til Nedkastning af Sprængstoffer i Fjendens Lejr.

Slutn. Det er Fremtiden forbeholdt at opfinde et Luftskib, der med virkelig Egenbevægelse er i Stand til at overvinde de Vanskeligheder, som de foreløbig uberegnelige Luftstrømninger volde.

Lynet — Lynaflederen.

Incl. Sandheden af den alt længe nærede Gisning, at Lynet og den elektriske Gnist vare af samme Natur, blev stadfæstet af B. Franklin, hvem det 1749 lykkedes at lade en Tordensky frembringe Fordelingselektricitet, hvilket senere førte ham til Opfindelsen af Lynaflederen.

Udf. I) **Lynet:**

- a) dets Væsen: en elektrisk Gnist, fremkommen enten mellem 2 med modsatte Elektriciteter ladede Skyer el. mellem en elektrisk Sky og Jorden,
- b) dets Udseende: Siksak-Lyn — Fladelyn [Kornmod = fjerne Lyn] — Kuglelyn [mærk St. Elmsild],
- c) dets uadskillelige Ledsager: den i og for sig farefrie Torden, der skyldes de voldsomme Svingninger, hvori Luften sættes ved en saa stærk elektrisk Udladning som Lynet,
- d) dets Virkninger, der kunne være saavel magnetiske [Kompasnaalens Ommagnetisering] som mekaniske, forsaavidt som det tænder, dræber eller splintrer.

II) Lynaflederen:

- a) dens Indretning: en Metalstang, der opad ender i en Platina- el. Kobberspids, som er for-

gyldt, og nedad til er sat i Forbindelse med Jorden ved andre gode Ledere,

- b) dens Virkning: den bortleder fra de omliggende Steder Elektriciteten, som strømmer jævnt ud af Spidsen; den værner mod Lynnedslag de underliggende Bygninger og det omkring liggende Areal i en Afstand, der menes at svare til det dobbelte af Lynaflederens Højde over Jorden.

Slutn. Kan Lynaflederen øve slig Virkning, hvad Under da, at Navnet paa ham, der »fravristede Himlen Lynet«, er blevet uddødeligt!

7.

Vandets Fordampning i Naturens Husholdning og i Menneskets Tjeneste.

Indl. Ved stigende Varmegrad kunne faste Legemer blive til Vædsker (smelte) og disse atter antage Luftform.

Udf. **Fordampning**, ρ : en Vædskes Overgang til Luftform, kan optræde under to Grundformer:

1) *Overflade-Fordampning*, der foregaar ved enhver Varmegrad og spiller en særdeles stor Rolle i Naturen (ved Dannelsen af Taage, Skyer, Nedbør, Vandløb og Søer), ja væsentlig betinger alt organisk Liv.

2) »*Bund-Fordampning*« el. *Kogning*, den Vædskefordampning, der foregaar, naar der (ved en vis Varmegrad) fra Vædskens Bund udvikler sig Dampbobler, som stige op gennem Vædsken. En saadan Kogning finder Sted

a) i Naturens Husholdning, naar Jordens ophedede Indre fremkalder Dannelsen af (Vand-) Dampe [varme Kilder, »Gejsere«],

b) i Menneskelivet ved Tillavning af vore Levnedsmidler, ved Destillation, Dampkogning og ved Anvendelse af Dampen som Drivkraft.

Slutn. Uden Vand og uden de af Solen og Jordens indre Varme betingede Fordampningsforhold vilde vor Jord — ligesom Maanen — blive en uddød Klode.

8.

De væsentligste Forebyggelsesmidler mod Strandinger.

Indl. Hvor farefuld end Sejladsen paa rum Sø kan være, saa true dog maaske de fleste Farer (Grunde, Revler, Skær) Sømanden i Nærheden af Kysten, særlig om Natten, i Taage og Snetykning samt ved indtrædende Stormvejr. Til Afværgelse af Strandinger tjener

Udf. I) **Fra de sejlendes Side:**

- 1) et forsvarligt bygget Skib og gode Grejer,
- 2) et vel øvet og avet Mandskab under en dygtig Kaptajn,
- 3) Brug af Farvandsbeskrivelser,
- 4) nøjagtige Dybdemaalinge (Lodskud, Pejling),
- 5) Kendskab til Vejlæren,
- 6) Hjælp af Lodser el. »kendte« Mænd,
- 7) Bølgedæmpning med Olie og Petroleum.

II) **Fra Landsiden:**

- A. *Indretning af Nødhavne, Moler, Høfder, Bølgebrydere.*
- B. *Brug af alskens Sømærker og Signaler, der kunne være:*

- 1) synlige, saasom: Baaker og Varder. — Bøjer, Vager, Balloner, Tønder, Koste, Prikker — Fyrtaarne (faste Fyr, Blinkfyr, Drejefyr, Hammerfyr). — Fyrskibe, Lysbøjer.
- 2) hørlige, saasom: Slag paa Gongonger, Kanonskud, Lydbøjer, Taagehorn, Sirener.

Slutn. Hvor meget der end ved et stadig forbedret Redningsvæsen alt er udrettet [Redningsbaade, Redningsbøjer, Morterbatterier, Raketapparater, Redningsstole . . — Dykkerskibe], vil man dog aldrig blive i Stand til helt at fjerne de ved Strandinger voldte Ulykker.

Hvilken Betydning maa der tillægges Nutidens store Industriudstillinger?

Indl. At Stillestaaen saare let avler Tilbagegang, føles ganske særlig paa Værkflidens Omraade. Bevidstheden herom har — i Forbindelse med de lettede Samfærdselsmidler — fremkaldt Trangen til Industriudstillinger, der, hvad enten de gælde et enkelt Landomraade, eller ere saakaldte internationale Verdensudstillinger, maa siges at være:

Afh. A) til **Gavn**, idet de

- 1) *højne vedkommende Lands Industri* ved at aabne Øjnene for nye Tilvirkningsmaader, Ideer og Opfindelser,
- 2) *vække mellem Udstillerne frugtbar Kappelyst* om at yde det bedst mulige til den billigst mulige Pris,
- 3) *foruden Landets egne Børn hidkalde en Mængde Udlandinge*, der
 - a) gøre Landets industrielle Frembringelser kendte i videre Kredse, b) bidrage til at forøge Landets Almenvelstand.

B) til **Skade**, idet de

- 1) ofte give en falsk Forestilling om Industriens Standpunkt ved kun at vise, hvad der kan ydes, ikke hvad der virkelig ydes,
- 2) saare let give Anledning til alskens Reklame og Humbug og til Misnøje med »uretfærdig« Uddeling af Medailler og Diplomer,
- 3) ofte kun besøges af Nydelsessyge (ørkesløse Turister og Lykkeriddere).

Slutn. Et retfærdigt Skøn over Industriudstillingernes Lys- og Skyggesider vil dog uden Tvivl falde ud til bedste for hine.

Hvilke ere de vigtigste Lys- og Skyggesider ved Livet i de store Stæder?

Indl. Digterisk og romantisk anlagte Naturer ere (især ved Sommertide) tilbøjelige til ubetinget at lovprise Landlivet paa Bylivets Bekostning.

Overg. Et mere ædrueligt Syn paa Sagen vil godtgøre, at Livet i Byerne, særlig i de store Stæder, frembyder saavel Lys- som Skyggesider.

Indh. I. **Lyssider**

A) i udvortes Henseende:

- 1) Forholdsvis korte Afstande og lettet Samfærdsel (Bro-lægning, Asfaltering; Drosker, Omnibus'er, Sporvogne).
- 2) Velordnet Vandforsyning (Vandværk), Belysningsvæsen (Gas, Elektricitet), Brandvæsen.
- 3) Alskens Foranstaltninger til Hævdelse af Orden (Politi) og Renlighed (Gadefejning, Kloaksystem).
- 4) Mulighed for hurtig Hjælp ved indtræffende Sygdomme og Ulykkestilfælde (Hospitaller, Læger, Apoteker).
- 5) Rigeligt Forraad af alskens Livsfor nødenheder (store Forretninger, godt Udvalg, billige Priser . . .).
- 6) Større Mulighed for Erhverv (de store Stæder ere Centra for Handel, Skibsfart, Industri . . .).

B) i aandelig Henseende:

- 1) Let Adgang til Undervisning, videnskabelig Sys sel (alskens Undervisningsanstalter, litterære Samfund, Foredrag, Biblioteker . . .) og Kunstnydelser (Musæer, Teatre, Koncerter . . .).
- 2) (For de selvstændigt anlagte Naturer) større personlig Frihed til at leve efter eget Tykke (den enkelte »drukker« i Mængden).

II. **Skyggesider**

A) i udvortes Henseende:

- 1) Savn af Guds frie Natur (usunde Boliger, tryk-kende Luft . . .)
- 2) (i enkelte Retninger) kostbarere Leve-

maade (dyre Livsforødheder og Husleje). 3) Ophobning af overflødig Arbejdskraft (den haarde Kamp for Tilværelsen medfører legemlig Overanstrengelse; Kløften uddybes mellem rig og fattig: Storborgere og Proletariat).

B) i aandelig Henseende:

1) Fristelse til Blødagtighed (Overkultur), Nydelses-syge og alskens Laster (Varietéer, Spillebuler, Bondefangere, Bordeller ...). 2) (For de svagere Naturer) Fare for at sætte sin Personlighed over Styr (gaa med Strømmen, blive som alle andre), Fristelse til Egoisme, aandelig Overanstrengelse, Aandshovmod ...

Slutn. Om Lys- eller Skyggesiderne ved Livet i de store Stæder ere størst, afhænger selvfølgelig af hver enkelts Opfattelse. Kun saa meget kan med Vished siges, at den uhyggelig store Indvandring til Storstæderne tyder paa, at den almindelige Mening finder Storstadslivet mere tiltrækkende end Livet paa Landet.

11.

Hvilken Indvirkning kan Fattigdom øve paa et Menneskes Karakter?

Incl. Man taler saa meget om Armodens absolute *Afmagt* lige over for Rigdommens *Almegt*. Dog kan Fattigdom foruden skadelig ogsaa øve gavnlig Indflydelse paa Mennesket.

Afh. A) **skadelig Indflydelse**

a) indadtil, idet den
1) hindrer Udviklingen og Uddannelsen af de medfødte Evner, 2) kan svække Selvagtelsen og friste til krybende Underdanighed, Falskhed, Sløvhed, Drikfældighed etc.

b) udadtil, idet den kan svække Kærligheden til Næsten og afføde: Misundelse, Bagtalelse, Tyveri, oprørsk Aand, Vold etc.

c) opadtil, idet den kan fremkalde Bitterhed mod Gud som en »uretfærdig Verdensstyrer«, der lader nogle svælge i Overflod, medens andre lide Nød.

B) **gavnlig Indflydelse**

a) indadtil, idet den kan lære:

- 1) Agtelse for Arbejdet (»Arbejde adler Manden«),
- 2) Nøjsomhed og Sparsommelighed,

b) udadtil ved at lære: Medfølelse med Lidelsesfæller (»Den ved bedst, hvor Skoen trykker, som har den paa«),

c) opadtil, forsaavidt den indøver i: Taalmodighed, Ydmyghed og Gudhengivenhed (Sokrates og Jesus vare fattige).

Slutn. Ligesom Rigdom ikke er et ubetinget Gode, saaledes kan heller ikke Fattigdom kaldes et ubetinget Onde: Der kunne gives fattige, der føle sig langt rigere end mangan Rigmand. Dog tør man nok ved et Henblik til det Tryk, knugende Fattigdom kan udøve, gentage Salomons Ord: »Giv mig ikke Armod eller Rigdom, men tildel mig mit beskikkede Brød«.

12.

Drikfældighed og Forebyggelsesmidler derimod.

Incl. At alkoholiske Drikke under visse Forhold maa siges at indeholde lægende Kraft, tør vel ikke nægtes; men lige saa vist er det, at de, nydte til Overmaal, kunne øve en særdeles skadelig Indflydelse saa vel paa den enkelte som paa Samfundet.

Afh. A) Drikfældigheds skadelige Virkninger:

- 1) paa den enkelte, idet den forringer hans Arbejdskraft, nedbryder hans Helbred, svækker hans Selvgtelse og frister ham til alskens Laster og Forbrydelser,
- 2) paa Familien, der synker ned i Armod og Elenighed,
- 3) paa Samfundet, der gaar Glip af nyttige Borgere og tynges med øgede Udgifter til Fattighuse, Arbejds- og Straffeanstalter.

B) Forebyggelsesmidler mod Drikfældighed:

- 1) *ad Lovgivningens Vej*, blandt andet ved at lægge høj Skat paa Spirituosa, begrænse Produktionen af berusende Drikke, indskrænke Udskænkningstedernes Antal, fastsætte Straffe for Drukkenskab paa offentligt Sted, oprette Drankerasyler, Te-, Kaffe- og Bouillonhuse . . .;
- 2) *ad privat Vej* ved Dannelse af:
 - a) Maadeholdsforeninger, hvis Medlemmer løftebindes til enten at afholde sig fra visse alkoholiske Drikke (især Brændevin) eller i hvert Fald til stærkt indskrænket Nydelse af Spirituosa.
 - b) Totalafholdsforeninger, hvis Medlemmer løftebindes til at sky alskens berusende Drikke.

Slutn. Udvortes Forholdsregler kunne vel til en Tid virke heldbringende; men den sikreste Hjælp mod Drikfældighed udgaar dog fra Personligheden selv.

Perserkrigenes Følger for Athen.

Indl. Udfaldet af Kampen mod det »mægtige« Perserrige havde vel vakt hele det græske Folk til Selvbevidsthed. Dog var det især Athen, der skulde høste de rigeste Frugter.

Afh. A) i politisk Henseende:

- 1) udadtil faar Athen »Søhegemoniet« (476), samler om sig en stor Mængde frivillige Forbundsfæller [det fælles Skatkammer paa Delos], der dog efterhaanden gøres til skatskyldige Undersaatter [Skatkamret flyttes fra Delos til Athen] og synes en Tid nær ved ogsaa til Lands at skulle vinde Hegemoniet [Athen kæmper samtidig i Ægypten, paa Ægina og i Megara, faar Overherredømmet i Bøiotien, Fokis og Lokris, og gør med Sejren ved Salamis (449) Ende paa Kampene mod Perserne], men nødes dog (445) til ved Afslutningen af en 30aarig Vaabenhvile med Sparta at opgive Fastlandsherredømmet, hvorimod Athen fremdeles hævder sin Overvægt til Søs,
- 2) indadtil gennemføres Demokratiet mer og mer. [Vedtagelsen af Aristides's Forslag om alle Borgeres lige Ret til Øvrighedsposter; senere hen: Besættelsen af de fleste Embeder ved Lodkastning; i den perikleiske Tidsalder: den almindelige Deltagelse i Folkeforsamlingerne, og Folkedomstolenes paa Arkonernes og Areiopagos's Bekostning udvidede Myndighed].

B) i social Henseende:

den opløbstrende Handel og fortsatte Kolonianlæg [Thurii (444) og Amfipolis] fremmer almindeligt Velvære;

C) i aandelig Henseende:

Athen blev Midtpunktet for Grækenlands Videnskab og Kunst [Propylæerne, Parthenon, Feidias, Sofokles, Euripides . . .]

Slutn. Det mellem de græske Smaastater ulmende Nag skulde imidlertid snart slaa ud i lys Lue og afføde Brydninger, der gjorde Ende paa Athens Glansperiode.

De væsentligste Aarsager til den romerske Republiks Fald.

Inkl. Gennem Aarhundreder havde Roms republikanske Forfatning hævdet sin Levedygtighed udadtil og indadtil; men henimod Begyndelsen af vor Tidsregning passede den ikke længere for Statsorganismen. Dens endelige Fald skyldtes:

Afh. A) **Ydre Aarsager**, saasom:

- 1) Misforholdet mellem **Stadforfatningen** og **Statens** uhyre Omfang [Forsøget paa at udvide Rammerne ved at give Italerne o. a. Borgerret gjorde kun ondt værre, idet personlig Nærværelse i Rom vedblev at være nødvendig Vilkaar for Udøvelse af fuld Stemmeret].
- 2) De idelige Krige skabte store Hære, der skulde blive farlige for den frie Forfatning, idet de nødvendigvis krævede Enhed og en kraftig Overledelse.
- 3) De ulønnede Embedsmænds Gridskhed af fødte idelige Partikampe og alskens Udsugelser (især i Provinserne), der vakte og maatte vække Utilfredshed og Had.
- 4) Den sociale Udvikling havde efterhaanden
 - a) tilintetgjort den selvejende, konservative Bondestand, der havde udgjort den ældre Republiks Styrke,
 - b) uddybet Svælget mellem de forholdsvi faatalige Rigmænd og det uhyre Proletariat, der blev et viljeløst Redskab for alskens Bestikkelser, — ikke at tale om Oldtidens almindelige Kræftskade: den talrigt repræsenterede Slavestand, der stod uden for Lov og Ret.

B) **Indre Aarsager**, saasom:

- 1) Trangen til roligere Tilstande og til en Retssikkerhed, der kunde værne det borgerlige Erhverv.
- 2) Den om sig gribende forfinede Levemaade og overdrevne Nydelsessyge, der avlede moralsk Slaphed og fordærvede Sæder.
- 3) De forskellige aandelige Strømninger (Paavirkning af den helleniske Aand, østerlandsk Overtro, Jødedom, Filosofi ...), der svækkede Pietetsbaandet mellem Borger og Stat og virkede udhulende i religiøs Henseende.

Slutn. Da Oldtiden ikke kendte den repræsentative Forfatning, maatte Rom nødvendigvis gaa over til Enevælden. Denne Overgang fuldbyrdede Octavian, dog kun ved, at han tilsyneladende opretholdt den republikanske Forfatnings Former.

Arabernes Indflydelse paa Europas Kultur i Middelalderen.

Inkl. Oldtidens Kultur, der i Europa ved Middelalderens Begyndelse væsentlig var gaet til Grunde, førte endnu gennem adskillige Aarhundreder en hensygnende Tilværelse i Orienten, hvor den optoges af Araberne, der med Rette kunne kaldes den ældre Middelalders egentlige Kulturfolk.

Udf. 1) **Arabernes Indtrængen og Udbredelse i Europa:**

- a) tiltager fra 711—1031 [Xeres de la Frontera (711) — Kalifatet i Cordova (750—1031) — Araberne paa Sicilien (900—1131), i Syditalien (800—1029)],

b) aftager fra 1031—c. 1600 [Granadas Fald 1492, Filip II's, III's og IV's Kamp mod Maurerne].

II) **Mødet mellem den arabiske og europæiske Kultur** øver paa Europa en mægtig Indflydelse, der spores

A) *i politisk og social Henseende*, idet

- 1) Kampene med Maurerne skabe Riddervæsenet og foranledige Grundlæggelsen af uafhængige Riger i Spanien.
- 2) Handel og Industri faar Opsving ved Europas voksende Samkvem med Orienten,

B) *i aandelig Henseende*, idet

- 1) Videnskaberne (Filosofi, Matematik, Astronomi, Lægekunst ...) komme til Ære og Værdighed,
- 2) Sansen udvikles for Poesi, Bygningskunst, Havekunst ...
- 3) Araberne give Europæerne Smag paa en forfinet Levemaade [Hohenstaufern Frederik II, Sultan Kamel], Humanitet og Tolerance [Kalifatet i Cordova].

Slutn. Talende Vidnesbyrd om Arabernes Betydning for Genfødselen af Europas Kultur ere endnu den Dag i Dag gængse, opr. arabiske, Ord saasom: Alkohol, Tarif, Admiral, Alkove, Lut, Algebra, Baldakin, Kaliber, Kali, Nadir o. s. v.

Nederlandenes Uafhængighedskamp med Filip II af Spanien.

Indl. Den politisk-religiøse Voldsvælde, som Filip II, sin Tids mægtigste Hersker, øvede mod de nederlandske Provinser, maatte nødvendigvis møde Modstand.

Afh. A) *Det voksende Misnøje:*

1565 den nederlandske Adels *Compromis* indgiver til Statholderinden Margrete af Parma et Bønsskrift (»Gueusere«); Billedstormen 1566 driver dog Adelens katolske Flertal over paa Regeringens Side; Hertugen af Alba knuser som Statholder al Modstand; 1568 Vilhelm af Oraniens mislykkede Indfald.

B) *Almindelig Rejsning,*

fremkaldt ved Albas »Alcavala« af 1571; Søgueusernes heldige Indfald 1572; Vilhelm af Oranien kaares til Kongens Statholder; Alba afløses blandt andre af Don Juan d'Austria og Alexander Farnese; det belejrede Leyden frelses 1574 ved Aabning af Digerne.

C) *Spaltning mellem de nordlige og sydlige Provinser:*

1579 falde de katolske Provinser til Føje for Alexander Farnese; de nordlige Provinser indgaa Unionen i Utrecht og erklære sig (1581) uafhængige; 1584 myrdes Vilhelm af Oranien; Antwerpens Fald 1585 nøder Unionen i Utrecht til at paakalde Englands Hjælp, hvorved

D) *Uvejrsskyerne spredes:*

Spaniens Krig med England (den uovervindelige Armada 1588) og Indfald (1590) i Frankrig; Moritz af Oraniens afgørende Sejr ved Niuport (1600); den nederlandske Flaade erobrer efterhaanden de portugisiske Kolonier i Østindien; Spanien slutter 1609 en tolvvaarig Vaabenstilstand med Nederlandene, hvis Uafhængighed stadfæstes 1648.

Slutn. Denne heltemodige Kamp mod det for øvrigt mer og mer hensygnende Spanien affødte et mægtigt økonomisk og politisk Opsving for Nederlandene, der snart skulde faa Lejlighed til at prøve Kræfter med det 17de Aarhundredes »almægtige« Ludvig XIV.

De væsentligste Aarsager til den franske Revolution af 1789.

Indl. Den af Ludvig XIV gennemførte Enevælde, der i sin Tid havde kastet Glans over Frankrig og været Forbilledet for mange af Datidens Fyrster, var efterhaanden slaaet over i tøjlesløs Despotisme, der nødvendigvis affødte almindelig Utilfredshed. Denne næredes yderligere ved:

- Afh.** A) *De nye aandelige Strømninger*, som i Løbet af det 18de Aarh. havde aabnet Øjnene for det bestaaendes Uholdbarhed [Montesquieu's L'esprit des lois (1748), der lovpriser den engelske Statsforfatning, Voltaire, der hudfletter Kirkens Intolerance, Encyklopædisterne, der søge at udvide den aandelige Horisont, Rousseau, hvis Contrat social (1762) rokker ved selve Samfundsordenens Piller].
- B) *Det »unge« Frankrigs Deltagelse i Nordamerikanernes Uafhængighedskrig.*
- C) *Det skrigende Misforhold mellem:*
- 1) de privilegerede Stænder: Adelen og den højere Gejstlighed, der forsaavidt som de bøjede Knæ for Kongemagten, nød alle Livets Goder uden at yde et tilsvarende Vederlag i Skatter, og
 - 2) de upriviligerede Stænder: Borger- og Bondestanden, der trykkedes af alskens Skatter, Handelsprivilegier, Lavsvæsen og Monopoler (Jagtret).
- D) *Kongernes Uduelighed og det udsvævende Hof*, der plyndrede Statskassen [Ludvig XVI's Husholdning kostede aarlig 40 à 45 Millioner Francs; Kongehusets civile Betjening beløb sig til c. 6000 Mennesker].

Slutn. Virkningerne af den uundgaelige Rejsning mod Enevældens Misbrug, der følte ikke alene i, men ogsaa uden for Frankrig, spores endnu den Dag i Dag: Revolutionen af 1789 danner et afgørende Vendepunkt i Folkens Liv.

Hvad er paalideligst: Samtidens eller Eftertidens Dom?

Indl. Det er en Kendsgerning, at Samtidens og Eftertidens Domme om samme Emne (en Person, Tildragelse eller Tilstand) i særdeles mange Tilfælde ere indbyrdes afvigende. Hvilken af disse Domme kommer nu Sandheden nærmest?

Afh. I) Samtidens Dom har følgende

A) Fortrin:

1) den kan dømme efter Selvsyn, med nøje Kendskab til de mindste Enkeltheder, Datidens Følelser og Stemninger, 2) den maaler Datiden med dennes egen Maalestok.

B) Mangler:

1) den staar sit Emne for nær til at kunne have det nødvendige Overblik og fristes til at glemme Helheden over Enkelthederne, 2) den kan misledes af Øjeblikkets Stemninger og Følelser (Afhængighed, Venskab, Fejghed, Misundelse, Fjendskab etc.), 3) den kender ikke altid de dybere Bevæggrunde (kan ikke »se bag Kulisserne«), 4) den kan i det højeste kun ane Udfaldet (Følgerne).

II) Eftertidens Dom har følgende

A) Fortrin:

1) den kan overse hele sit Emne og dets Udfald, 2) den er afgæret og væsentlig uafhængig af forbigaaende Stemninger.

B) Mangler:

1) den har ikke Oplevethedens Friskhed og Liv, 2) den fristes til at maale Fortiden med Eftertidens Maalestok.

Slutn. Eftertidens Forstands-Dom har det ubestridelige Fortrin at kunne gøre Brug af Samtidens Følelses-Dom. Begge ere dog mer eller mindre prægede af Personligheden: en fuldt ud retfærdig Dom er det os Mennesker umuligt at fælde.

19.

Fordelene og Manglerne ved det skrevne Ord.

Incl. Blandt de forskellige Maader, paa hvilke Mennesker kunne meddele sig til hverandre, indtager Tale og Skrift den væsentligste Plads. Skønt den mundtlige Meddelelsesform uomtvistelig er den oprindelige, spiller den skriftlige dog en saa overordentlig stor Rolle, at det er naturligt at drøfte »Fordelene og Manglerne ved det skrevne Ord«.

Udf. A) *Fordelene:*

1) det er væsentlig uafhængigt af Rummet, forsaavidt som det ikke kræver Læserens Nær-værelse og altsaa kan meddeles en ubegrænset Læserkreds, 2) det er væsentlig uafhængigt af Tiden, forsaavidt som det, een Gang fæstnet, kan læses paany og saaledes hos Læseren frembringe Drøftelse, skabe nye Tanker og forebygge mulig Misforstaaelse. [Hertil kommer, at det muliggør Tilvejebringelsen og Bevarelsen af mangfoldige Oplysninger, der vare for omfattende til at kunne opnaas og huskes ved den mundtlige Meddelelse], 3) det giver netop ved sin Middelbarhed (Nedskrivning, Trykning) Forfatteren Tid til uforstyrret at tænke Tanken færdig og veje dens Udtryk.

B) *Manglerne:*

1) det kræver hos Læseren visse Forudsætninger (Bogstaver og alskens Tegn), stundom ogsaa yderligere Tydning, 2) det kan svække Agtelsen for Hukom-

melsens Værd, 3) det kan, netop da det fremføres middelbart, saare let daare (»Papiret rødmer ikke«), 4) det taler ofte mere til Forstanden end til Følelsen og Hjertet.

Slutn. Som det vil ses, ere de paapegede »Mangler« ved det skrevne Ord snarere Farer end Mangler: I Virkeligheden maa Skrift siges at være et uundværligt Supplement til Tale.

20.

Det mundtlige Foredrags pædagogiske Værd.

Incl. Da det mundtlige Foredrag i vore Dage synes afgjort at have Stemningen for sig, ogsaa indenfor Skolens Omraade, ville vi prøve dets pædagogiske Værd.

Udf. A) *Dets Fordele:*

1) Det nøder Foredrageren (Læreren) til at udtrykke sig klart, sammenhængende og livfuldt, 2) det kan udvikle og skærpe Tilhørernes (Elevernes) Opmærksomhed og Hukommelse, 3) det kan, støttet af Foredragerens Minespil, Fagter og Lader, ofte lettere end det skrevne Ord, paavirke Tilhørernes Følelses- og Viljesliv.

B) *Dets Farer*, forsaavidt som det gennemføres »paa hele Linien«:

- 1) Det kan friste Foredrageren til — i Stedet for at belære — at daare Tilhørerne
 - a) ved rent udvortes Midler (smukt Organ og livfuldt Minespil), b) ved énsidigt (selvbehageligt) Syn paa Emnet.
- 2) Det kan (især hvis Foredrageren har et utydeligt Organ eller en uklar Tankegang) volde Fejlhørelse og Misforstaaelse.
- 3) Det kan indvirke sløvende paa Tilhørerne (der fristes til at lade det foredragne gaa »ind ad det

ene Øre og ud af det andet») og svække deres Lyst til Selvarbejde og Læsning.

- 4) Det kan avle blind Tro paa Foredragerens Autoritet.
- 5) Det giver ingen Borgen for Tilegnelsen.

Slutn. Skal det mundtlige Foredrag ved Undervisningen bruges med virkeligt Udbytte, maa det selvfølgelig lempes dels efter Elevernes Alderstrin, dels efter vedkommende Fags Natur. I hvert Fald maa det stadig efterfølges af Overhørelse i og Samtale om det meddelte.

21.

Teatret, en Dannelsesanstalt.

Indl. Hvor delte Meningerne end ere om de sceniske Kunstnydelsers Værd, maa Teatret dog — i samme Grad som det omfatter Kunstens forskellige Grundformer — siges at kunne øve stor Indflydelse paa Tilskuernes

- Udf.**
- A) Smag i Almindelighed, idet Sansen vækkes
 - 1) for de ydre Formers Skønhed: det plastisk skønne (det hele Sceneri, Ballet, Mimik),
 - 2) for Tonekunstens Skønheder (Orkester, Syngespil, Opera),
 - 3) for Sprogets Velklang (Dramaets forskellige Arter).
 - B) Erkendelse, der kan befrugtes, idet den umiddelbare Fremstilling
 - 1) i visse Retninger fortolker det dramatiske Digterværk bedre end den blotte Læsning af samme,
 - 2) skærper Sansen for god Karaktertegnning,
 - 3) giver Syn paa den historiske Kolorits Betydning og
 - 4) aabner Øjnene for alskens Dyder og Lyder, der i levende Billeder føres frem paa Scenen.
 - C) Stemnings- og Følelsesliv, der enten, som ved Syngespillet og Operaen, tiltales mere almindeligt og vagt, eller mere klart og bestemt, saaledes som Til-

fældet er med Dramaet (i Tragedien: Opløftelse, Beundring, Afsky, Medlidenhed og Rørelse, i Komædien: en rammende, væsentlig smerteløs og frigørende Lystfølelse, hvis naturlige Udtryk er Latteren).

- D) Viljesliv i Retning af Karakterdannelse: Tilskueren overfører uvilkaarligt paa sig selv de fremstillede Personers Skæbner og Tilskikkelser, opfyldes af Had til det onde eller — omvendt — gennemtrænges af Kærlighed til det gode.

Slutn. Kan Teatret saaledes med Rette siges at være »ej blot til Lyst«, vogte man sig dog for at overvurdere dets moralsk dannende Indflydelse: den dybere Karakterudvikling skyldes næppe Teatrets, men det virkelige Livs store »Scene«.

22.

Vore Ordsprog, deres Form og Indhold.

- Indl.** Nordboernes medfødte Tilbøjelighed til at fremsætte Tanken i en kort og knap Form har blandt andet givet sig Udslag i den Skat af Ordsprog, der er os levnet fra en mer eller mindre fjern Fortid.
- Udf.**
- A) Hvad der forstaas ved Ordsprog: korte og sindrige Tankesprog, ofte iklædte en billedlig, poetisk Form, der gør dem skikkege til at blive Folkets Eje [deres Forhold til og Forskel fra: Mundheld, Gnomer og Sentenser].
 - B) Ordsprogenes Form, særtæget ved Korthed, jævnlig Brug af gamle Ord og Bogstav- eller Enderim. [Ordsprogenes Form-Værd vokser med Udtryksmaadens Vittighed, Finhed og Skønhed, men aftager eller ophæves ved Utydelighed eller Plathed].
 - C) Ordsprogenes Indhold: Da Ordsprogene væsentlig ere Tankefostre, henvende de sig nærmest til Erken-

delseevnen, idet de snart udtale almengyldige Sandheder, praktiske Erfaringer, Klogskabs- eller Leve-regler, snart kun referere gængse Anskuelse om og Opfattelser af Livets mange forskellige Forhold. [Ordsprogenes Indholdsværd vokser i samme Grad, som den udtalte Sandhed eller den blottede Usandhed er væsentlig, men aftager eller ophæves ved selve Tankens Ensidighed, Skævhed el. Immoralitet (der gives gode og slette Ordsprog)].

Slutn. Om end mange af vore Ordsprog maa siges at være »internationale«, bliver der endda nok tilbage, som vidne ikke alene om dyb Sans for fyndig (gnomisk) Tænkning, men ogsaa om et Vid og en Humor, der fremdeles synes at særpræge vort Folk, hvorfor Ordsprogenes Dannelses-tid hos os endnu ikke kan siges at være afsluttet.

23.

Om Legemsøvelser og deres Betydning for de unges Udvikling.

Inkl. Medens for Oldtidens Grækere Gymnastik var en Borgerpligt og en folkelig Velfærdssag, saa Middelalderens aske-tiske Livsanskuelse (i hvert Fald indtil Riddervæsenets Fremkomst) med en vis Ringeagt ned paa Legemet og dettes Øvelse.

Overg. I vore Dage synes man mer og mer at have faaet Øjnene opladte for, at der gives en sund Middelvej mellem Over- og Undervurdering af

Udf. Legemsøvelser:

A) *deres forskellige Former:*

- 1) Gymnastik, der tilsigter en alsidig, harmonisk Legemsudvikling [Hop, Spring, Løb, Entring o. s. v.] og egner sig for enhver Alder, ganske særlig for Barnealderen.

- 2) Sport, der tilsigter en mere ensidig Legemsudvikling [Boldspil, Cykelridning, Skøjteløb, Kapsej-lads ...] og kræver Ungdommens fulde Kraft-udvikling;

B) *deres Betydning*

- 1) for Legemet: de fremme Blodmløbets Hurtighed, forøge Muskeldannelsen (∴: Kraften), smid-diggøre Ledemodene, gavne Fordøjelsen og Stof-skiftet samt styrke hele Nervesystemet,
- 2) for Sjælen: de styrke Viljekraften, skærpe Sansen for Orden (Takt, Rytme), god Holdning, Anstand og Ynde, bortlede Sindet (Tankerne) fra alt, hvad der kan give Følelseslivet en vrang Ret-ning.

Slutn. Ligesaa ubetinget gavnlige fornuftigt ledede Legems-øvelser maa siges at være, ligesaa skadelige kunne Virk-ningerne blive af en hensynsløst overanstrengende Vej-ledning, der forstyrrer den naturlige Harmoni mellem Sjæl og Legeme, — al sand Undervisnings Endemaal.

24.

Sløjdundervisningen og Skolen.

Inkl. Til Forebyggelse af ensidig teoretisk Udvikling af Barnets Evner have store Pædagoger ned gennem Tiderne med Rette hævdet Betydningen af i Skolen at indføre Fag, der kunde uddanne den Barnet medfødte Trang til praktisk Virken. Efterhaanden have Tankerne mer og mer samlet sig om:

Udf. Sløj (pædagogisk ordnede Haandgerningsøvelser, hvis Arbejdsemner kunne være: Træ, Læder, Pap, Ler etc.), der, ledet med Dygtighed, kan øve gavnlige Indflydelse: A) **i legemlig Henseende**, idet den

- 1) fremmer Legemets Sundhed og Kraft (raskere Blodmløb, styrket Nervesystem ...), 2) skærper

lagttagelsesevnen (vel især Synets) og udvikler Haandlaget (Nævenyttigheden);

B) **i aandelig Henseende**, idet den tjener til at udvikle:

- 1) Ordenssans og Nøjagtighed, 2) Evne til Selvhjælp, Raadsnarhed og Opfindsomhed, 3) Skønhedssans, 4) Agtelse for Haandens Gerning . . .

Sluta. Da Skolens Maal bør være en harmonisk Udvikling af Barnets Evner, maa Sløjd siges at danne et særdeles væsentligt Supplement til den Uddannelse, Aandsfagene yde.

25.

Opdragelsens Maal og Midler.

Inkl. Naar »Opdragelse« opfattes som en saadan alsidig Paa-virkning af et Menneskes Evner og Kræfter, at han bliver skikket til Indtrædelse i Samfundslivet, fremkommer der Spørgsmaal om:

Udt. A) **dens Maal:**

- 1) *Legemets harmoniske Uddannelse*, hvorunder høre:
 - a) Herredømme over og Begrænsning af Ernæringsdrifterne, b) Udvikling af Sanseredskabernes Skarphed og Finhed, c) Udvikling af Legemets Kraft, d) Herredømme over Kønsdrifterne.
- 2) *Sjælens harmoniske Uddannelse*, hvorunder hører:
 - Retledning af a) Erkendelsen, b) Følelsen og c) Villien;

B) **dens Midler:**

- 1) *Undervisning og Kundskabsmeddelelse*, der vel væsentlig taler til Erkendelsen, men dog omfatter baade
 - a) den legemlige (fysiske) og b) den aandelige (intellektuelle) Opdragelse.

2) *Interessevækkelse*, der væsentlig sigter til Følelseslivets Opdragelse ved at vække Iver for og Kærlighed til Arbejdet.

3) *Indøvelse og Optugtelse*, der tager Sigte paa Villien, idet den opelsker Pligtfølelsen:

- a) retleds (direkte): ved godt Eksempel, god Omgang, Opmuntring, Ros, Belønning . . . ,
- b) omvejs (indirekte): ved Tilrettevisning, Dadel, Straffe (Æresstraffe, Prygl, Sult, Fængsel).

Sluta. Ved Opdragelse, der for øvrigt saavel kan have Opdrageren selv (»Selvopdragelse«) som andre til Genstand, tænkes sædvanlig paa Barnet, paa den unge. I Virkeligheden bliver Opdragelsesværket aldrig færdigt: Vi opdrages (i hvert Fald bør vi det) saa længe, vi leve.

26.

Hvor vidt tør man sige: »Man kan, hvad man vil«?

Inkl. Et af de mange Vidnesbyrd om Menneskets Lyst til at udtale sig i Overdrivelser er det gængse Ord: »Man kan, hvad man vil«, hvis Sandhed i Virkeligheden er stærkt afgrænset.

Afh. A) **Villiens Forhold til Evnen.** Her mærke man følgende Muligheder:

- 1) *man vil kun, hvad man kan* (\circ : Villie = Evne): Enheden mellem Villie og Evne kan, indenfor visse Grænser, udrette meget,
- 2) *man kan mere end man vil* (\circ : Villien < Evnen): uden Villie udrettes intet,
- 3) *man vil mere, end man kan* (\circ : Villien > Evnen): det idealt anlagte Menneske vil altid mere, end han kan.

[Overnaturlige Kræfter faar Mennesket stundom saavel, naar han (udvortes) svæver i Livs-

fare, som naar han (indvortes) har en fast Tro paa »sin Lykkes Stjerne« (Napoleon I) eller paa sin Villies Overensstemmelse med den guddommelige (Moses, Monica)].

B) **Villiens og Evnens Hindringer**, der kunne møde:

- 1) *udenfra*: Evnens Begrænsning,
 - a) i Rum, fra Naturens eller fra Medmenneskers Side, b) i Tid: vi ere ikke Herrer over, hvad der vil ske i Morgen ...
- 2) *indenfra*: Villiens Begrænsning; jfr. Rom. c. VII, 18: Villien har jeg vel, men at udrette det gode formaar jeg ikke ...
- 3) *ovenfra*: Baade Villie og Evne begrænses af Guds Almagt.

Slutn. Kun forsaa vidt som vor Villie falder sammen med Guds, kunne vi, selv om vi »sejre i Nederlaget«, sige, at vi kunne alt, hvad vi ville (∴ hvad Gud i os vil).

I Morgen er der atter en Dag.

Indl. I det Kong Valdemar Atterdag tillagte Mundheld: »i Morgen er der atter en Dag« kan der, efter Omstændighederne, indlægges højst forskellige Betydninger.

Udf. »I Morgen er der atter en Dag« kan saaledes

- A) **bruges som et tomt Paaskud** af den letsindige, den ligegyldige og den dovne.
- B) **indeholde en Trøst og et Haab** for den flittige, den udholdende og den ulykkelige.
- C) **tjene til Advarsel** for Løgneren og Hyklerin, for den uretfærdige og ugudelige.

Slutn. I det hele vil Ordet »i Morgen er der atter en Dag«, ret forstaaet, mane os til ikke alene at leve i Øjeblikket, men ogsaa til at tænke paa Fremtiden og da ganske særlig paa den Dag, efter hvilken der ikke vil kunne henvises til et: »i Morgen«.

Enhver bliver salig ved sin Tro.

Indl. At man med Føje har kaldt Betoningen: »Talens Sjæl«, godtgør blandt andet den ikke ugængse Sætning: »Enhver bliver salig ved sin Tro«, hvis Gyldighed eller Ugyldighed til Dels afhænger af, hvilket Ord vi lægge Vægt paa.

Udf. 1) **Lægges Tonen paa »Tro«**, rummer Sætningen en dyb Sandhed, eftersom enhver Tro, paa hvilken vi bygge vort Liv, indeholder en Forjættelse, hvis Værd dog vokser i samme Grad, som Troens Indhold er kristelig sandt.

II) **Lægges Tonen paa »sin«**, udtaler Sætningen.

A) en Sandhed,

- 1) hvis vor Tro er sand, levende og frugtbar i Gerninger: »virksom i Kærlighed« (Galat. V, 6),
- 2) eftersom Troen er vort personlige Eje og ikke kan læres.

B) en Usandhed,

- 1) som om det var nok at have en bestemt Mening om noget: »Ogsaa Djævlene tro og skælve«. (Jakob II, 19),
- 2) som om det kun gjaldt om at sige sig løs fra enhver Autoritet.

Slutn. Da vi Mennesker ikke kunne leve uden en vis Grad af Tro, bør vi gøre alt for, at denne er grundfæstet i Sandheden, saa at vi med Overbevisningens hele Varme kunne sige:

Jeg ved, paa hvem jeg bygger,
jeg ved, hvad fast bestaar,
naar denne Verdens Skygger
som Røg og Støv forgaar.

Det 5te Bud [2. Moseb. XX, 13].

Incl. Gud har i de 10 Bud givet sin hellige Vilje et Udtryk, der er en Rettesnor for vort Liv. Budet: »Du skal ikke slaa ihjel« indeholder saaledes:

Udf. I) **direkte (ligefrem): et Forbud**, der siger:

A) *at vi ikke maa skade vor Næste*, hvilket kan ske

1) i Tanke (»Tankesynd«), naar man i sit inderste foragter, misunder eller hader Næsten [1. Joh. 3, 15],

2) i Ord (»Ordsynd«), naar man enten tiltaler sin Næste med haarde og ukærlige Ord eller forarger ham ved utilbørlig Tale [Math. V, 22],

3) i Gerning (»Gerningssynd«), naar man, som Kain, myrder Næsten [1. Joh. III, 12] eller ødelægger hans Legeme ved overanstrengende Arbejde;

B) *at vi ikke maa skade os selv*, hvilket kan ske

1) ved at sløve vor Aand (Ladhed, alskens Udsvævelser),

2) ved at nedbryde vort Helbred eller endog, som Saul, Akitofel og Judas, at begaa Selvmord [Rom. 14, 7];

II) **indirekte (omvejs): et Bud**, der siger:

A) *at vi skulle øve Barmhjertighed mod vor Næste*, hvilket sker,

1) naar vi nære gode og kærlige Tanker om vor Næste,

2) naar vi i Ord (tilskyndende eller advarende) hjælpe vor Næste,

3) naar vi i Gerning understøtte vor Næste;

B) *at vi skulle øve Barmhjertighed mod os selv* [Salomons Ordsprog XI, 17], hvilket sker:

1) naar vi, efter Evne, forjage alle lave og onde Tanker,

2) naar vi ave vor Tunge (Jak. III, 2—12),

3) naar vi pleje vort Legeme saaledes, at det bliver et nyttigt Redskab og et skønt Tempel for Sjælen [1. Kor. VI, 19].

Slutn. Hvor vanskeligt, rettere sagt: umuligt det end er ved egen Kraft at opfylde ovenstaaende ligesom de andre 9 Bud, saa tør vi dog, i samme Grad som vi ere opfyldte af ærlig Stræben, haabe og tro, at Gud for sin Søns, Jesu Kristi Skyld vil tage Viljen for Evnen, lade Naade gaa for Ret.

Farisæeren og Tolderen [Lukas XVIII, 9—14].

Incl. Da der selv blandt Kristi Disciple fandtes nogle, »som stolede paa sig selv, at de vare retfærdige og foragtede andre«, fortalte Jesus Lignelsen: »Farisæeren og Tolderen«, i hvilken er at mærke:

Udf. I) **Skildringen af de to Mennesketyper:**

A) *Farisæerne* (eg. de afsondrede) tilhørte en efter »det babiloniske Fangenskab« fremkommen og paa Makabæernes Tid almindelig udbredt religiøs-politisk Retning, der længe havde dannet en sund, folkelig Modvægt mod Sadducæernes Overvælde, men paa Kristi Tid var stivnet i gold Bogstavtro og hykelsk Værkhellighed [s. Matth. VI, 2. 5. 16; XV, 2; XXIII, 5. 23; IX, 11 o. a. St.]

B) *Tolderne* bleve som Følge af den Maade, hvorpaa Tolden i hine Tider opkrævedes, næsten uundgaaelig fristede til alskens Svig, hvorfor en Tolder for Datidens almindelige Bevidsthed stod som en Synder [Luk. XV, 12].

II) **Begges Bøn:**

A) *Farisærens Bøn* aander:

1) en Selvretfærdighed, der stammer fra Sammenligning af sig selv med andre Mennesker og

derfor væsentlig overflødig al Bøn, 2) en Overvurdering af Gerningernes Betydning i og for sig.

B) *Tolderens Bøn* rummer:

- 1) Syndserkendelse og Syndsbekendelse (Anger),
- 2) Tro paa Guds Barmhjertighed.

III) **Virkningen af begge Bøn:**

A) *Farisæerens* indholdstomme Bøn opfyldes i Herrens:

»Hvo sig selv ophøjer, skal fornedres«.

B) *Tolderens* indholdsvægtige Bøn opfyldes ved Herrens:

»Hvo sig selv forneder, skal ophøjes«.

Slutn. Saa lader os da i Stedet for, som *Farisæeren*, at glemme vor Synd og huske vor Retfærdighed, med *Tolderen* glemme vor egen Retfærdighed og huske paa, rettere ty til Guds Barmhjertighed.

INDHOLD

Første Afsnit.

	Side
Fremstillingens Form	3—6
<i>Udtrykkets Rigtighed</i> : 1) Sprogriktighed, 2) Sprogrenhed ...	3
<i>Udtrykkets Klarhed og Korthed</i> : 1) alskens Tve- eller Fler-tydigheder, 2) overflødig Bredder, 3) falsk Stræben efter Korthed: Ordkarrighed, 4) Begrebsforvirring og Tankevildelse	3—4
<i>Udtrykkets Skønhed</i> : 1) Velklang [a) Ordvelksang, b) Ordføjningsvelklang], 2) Værdighed og Passelighed, 3) Afveksling og Liv	4—5
<i>Blandede Eksempler</i> paa alskens Brud mod Udtrykkets Rigtighed, Tydelighed eller Skønhed.....	5—6

Andet Afsnit.

Fremstillingens Indhold	7—25
A. <i>Opfindelsen eller Stofsamlingen</i>	7—20
I. Beskrivelsen og Skildringen	7—13
II. Fortællingen	13—16
III. Afhandlingen	16—20
B. <i>Indholdsordningen eller Dispositionen</i>	21—25
A) Indledningen	21—22
B) Udførelsen eller Afhandlingen	22—24
C) Slutningen	24—25

Indholdsordninger (Dispositioner).

1) Hvorfor er Vejret et saa almindeligt Samtaleemne?.....	26
2) Skoves Betydning for et Land.....	26—27
3) Agerdyrkningen som Kulturens Begyndelse	27—28

	Side
4) Hvor vidt kan et Lands Naturforhold siges at betinge Kulturudviklingen?	28—29
5) Luftskeibet	30—31
6) Lynet — Lynaflederen	31—32
7) Vandets Fordampning i Naturens Husholdning og i Menneskets Tjeneste.....	32—33
8) De væsentligste Forebyggelsesmidler mod Strandinger	33
9) Hvilken Betydning maa der tillægges Nutidens store Industriudstillinger?	34
10) Hvilke ere de vigtigste Lys- og Skyggesider ved Livet i de store Stæder?.....	35—36
11) Hvilken Indvirkning kan Fattigdom øve paa et Menneskes Karakter?	36—37
12) Drikfældighed og Forebyggelsesmidler derimod	37—38
13) Perserkrigenes Følger for Athen.....	38—39
14) De væsentligste Aarsager til den romerske Republiks Fald.	40—41
15) Arabernes Indflydelse paa Europas Kultur i Middelalderen .	41—42
16) Nederlændenes Uafhængighedskamp med Filip II af Spanien	42—43
17) De væsentligste Aarsager til den franske Revolution af 1789	44
18) Hvad er paalideligst: Samtidens eller Eftertidens Dom?....	45—46
19) Fordelene og Manglerne ved det skrevne Ord.....	46—47
20) Det mundtlige Foredrags pædagogiske Værd.....	47—48
21) Teatret, en Dannelsesanstalt.....	48—49
22) Vore Ordsprog, deres Form og Indhold	49—50
23) Om Legemsøvelser og deres Betydning for de unges Udvikling	50—51
24) Sløjdundervisningen og Skolen	51—52
25) Opdragelsens Maal og Midler.....	52—53
26) Hvor vidt tør man sige: »Man kan, hvad man vil»?.....	53—54
27) I Morgen er der atter en Dag.....	54
28) Enhver bliver salig ved sin Tro	55
29) Det 5te Bud [2 Moseb. XX, 13].....	56—57
30) Farisæeren og Tolderen [Lukas XVIII, 9—14]	57—58

Af **B. T. Dahl** er tidligere udkommet

Paa det **Schuboeske Forlag**:

Bidrag til Dansk Sætningslære. 1884. Pris: 3 Kr.

(Fremhævet som Hjælpemiddel i Kultusministeriets »Bestemmelse om Skolelærer- og Skolelærerindeeksamen.« Kbhvn. 1891).

Dansk Stillære i sine Grundtræk. Anden forøgede Udgave. 1893. Pris: 1 Kr. 50 Øre.

(Optagen i Kultusministeriets Fortegnelse over Bøger, der egne sig til Lærerbogsamlinger).

Paa **V. Pio's Boghandels Forlag**:

Ordet og det Skønne. Studier. 1891. Pris: 1 Kr. 50 Øre.

Hjælpebog til Brug ved dansk Analyse og Stil. 1893. Pris: 1 Kr.

(Anbefalet af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet).

Vejleder ved skriftlige Udarbejdelser i Modersmaalet.

Til Brug ved højere Undervisningsanstalter og under Selvstudium. Kbhvn. 1895. Pris: 2 Kr. 50 Øre.

(Anbefalet af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet).

Afsnit af Tænkælæren, Tillæg til »Vejleder ved skriftlige Udarbejdelser i Modersmaalet«. Kbhvn. 1896. Pris: 50 Øre.